

Göteborgs
Stad

Park- och naturförvaltningens riktlinje för lekplatser

Lekvänlig stad för alla

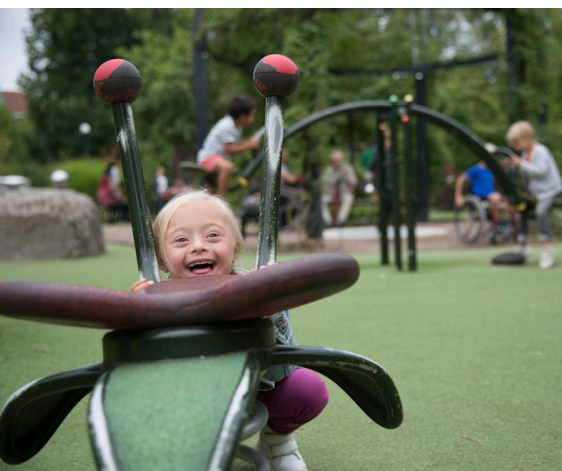

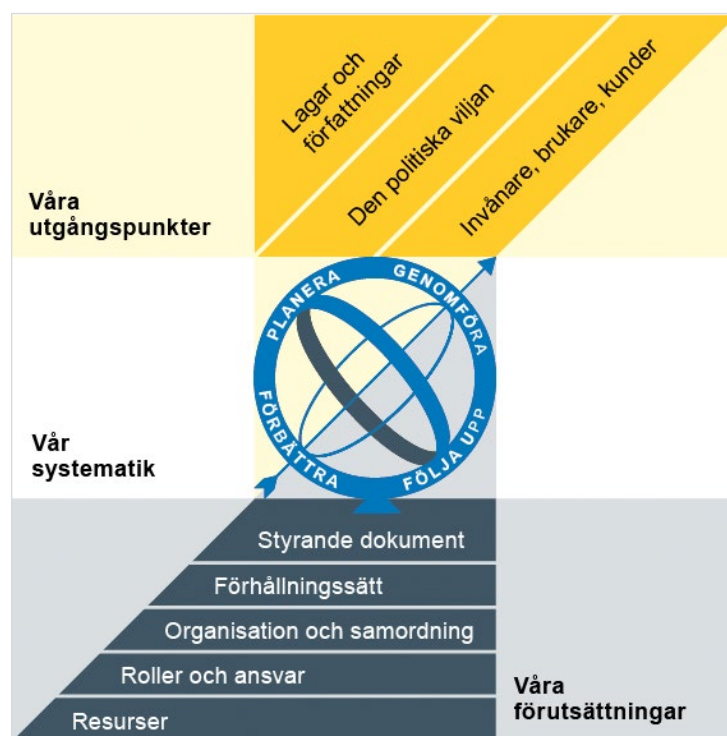
Foto: Peter Svensson

Reglerande styrande dokument

Policy
► Riktlinje
Regel
Anvisning
Rutin
Instruktion

Göteborgs Stads styrsystem

Utgångspunkterna för styrningen av Göteborgs Stad är lagar och författningar, den politiska viljan och stadens invånare, brukare och kunder. För att förverkliga utgångspunkterna behövs förutsättningar av olika slag. Stadens politiker har möjlighet att genom styrande dokument beskriva hur de vill realisera den politiska viljan. Inom Göteborgs Stad gäller de styrande dokument som antas av kommunfullmäktige och kommunstyrelsen. Därutöver fastställer nämnder och bolagsstyrelser egna styrande dokument för sin egen verksamhet. Kommunfullmäktiges budget är det övergripande och överordnade styrande dokumentet för Göteborgs Stads nämnder och bolagsstyrelser.

Om Göteborgs Stads styrande dokument

Göteborgs Stads styrande dokument är våra förutsättningar för att vi ska göra rätt saker på rätt sätt. De anger vad nämnder/styrelser och förvaltningar/bolag ska göra, vem som ska göra det och hur det ska göras. Styrande dokument är samlingsbegreppet för dessa dokument.

Stadens grundläggande principer såsom demokratisk grundsyn, principer om mänskliga rättigheter och icke-diskriminering omsätts i praktisk verksamhet genom att de integreras i stadens ordinarie beslutsprocesser. Beredning av och beslut om styrande dokument har en stor betydelse för förverkligandet av dessa principer i stadens verksamheter.

De styrande dokumenten ska göra det tydligt både för organisationen och för invånare, brukare, kunder, leverantörer, samarbetspartners och andra intressenter vad som förväntas av förvaltningar och bolag. De styrande dokumenten ligger till grund för att utkräva ansvar när vi inte arbetar i enlighet med vad som är beslutat.

Styrande dokument			
Kommunala föreskrifter		Planerande och reglerande styrande dokument	
Normgivning mot enskild	Riktade styrande dokument	Planerande styrande dokument	Reglerande styrande dokument

Dokumentnamn: Park- och naturförvaltningens riktlinje för lekplatser			
Beslutad av: Avdelningsledningen	Gäller för: Park- och naturförvaltningen	Diarienummer: 0674/18	Datum och paragraf för beslutet: [Text]
Dokumentsort: Riktlinje	Giltighetstid: Tillsvidare	Senast reviderad: [Datum]	Dokumentansvarig: Avdelningschef Planering
Bilagor: Kunskapsbilaga: Om lek och lekplatser			

Innehåll

Inledning	4
Syftet med denna riktlinje	4
Vem omfattas av riktlinjen.....	4
Bakgrund	4
Lagbestämmelser	5
Koppling till andra styrande dokument.....	6
Stödjande dokument.....	6
Riktlinje: Lekvänlig stad för alla	7
Principer.....	7
Nära	7
För alla	7
Utvecklande och stimulerande	7
Säkra.....	7
Hållbara.....	7
Lekplatsens värde.....	9
Sociala värden	9
Ekologiska värden.....	9
Kulturhistoriska värden.....	10
Ekonomiska värden.....	10
Upplevelsevärden	11
Lekplatskategorier	13
Utflyktslekplats	15
Stadsdelslekplats	17
Områdeslekplats	19
Lekmiljö	21
Lekplatsens livsprocess.....	23
Planera.....	25

Genomföra	27
Sköta	29
Aktivera	31
Identifierat behov av fortsatt arbete	32
Kunskapsbilaga: Om lek och lekplatser.....	33
Naturens betydelse för leken	33
Vegetation och naturens terräng.....	33
Barns lek begränsas	33
Naturen – en grönzon utan krav.....	34
Vidlyftig lek	34
Naturens hälsofrämjande egenskaper	35
Jämställdhet och lek	36
Tillgängliga lekplatser	36
Funktionsnedsättningar och behov	37
Säker och utmanande lek	38
Leklandskap	39
Samspel aktörer emellan	39
Dialog.....	40
Olika inkluderande metoder	41
Arkitekturpedagogik	42
Att utveckla hållbara lekplatser	43
Gestaltningråd.....	44
Varierad topografi och lekbar vegetation	44
Fokus på aktivitet	45
OPEC – utvärderingsverktyg av lekmiljöer	46
Offentliga lekplatser – trender som påverkar	46
Så utvecklas barn av att leka.....	47

Inledning

Syftet med denna riktlinje

Göteborg ska utvecklas till en grön och nära storstad där de offentliga platserna bidrar till ett rikt och hälsosamt stadsliv. Det innebär också att Göteborg är en lekvänlig stad - för alla!

Leken har inga gränser och finns överallt där barn rör sig - i skogsdungen bakom hemmet, på väg till skolan eller på lekplatsen i kvarteret. Den ordnade lekplatsen ger barnen utrymme för lek och är en viktig symbol för deras rätt till staden. Genom att även identifiera andra lekmiljöer kan riktlinjen stärka barnens utrymmen ytterligare.

Park- och naturnämnden har enligt reglementet ansvar för att sköta, förvalta och utveckla stadens lekplatser. Nämnden ska också aktivt bidra i den strategiska stadsplaneringen. Riktlinjen ska ge en vägledning för hur detta arbete ska ske på konkret nivå från tidig planering, genomförande och ända till skötsel och aktivering av det färdigbyggda.

Riktlinjen stöttar i lekplatsens hela livsprocess:

Planera

Genomföra

Sköta

Aktivera

Syftet med denna riktlinje är också att trygga ett effektivt arbete med god kvalitet och likvärdig service, samt att följa normen för svensk standard.

Den fortsatta implementeringen av denna riktlinje är beroende av flera faktorer, bland annat den ekonomiska budgeten och de mål och uppdrag som beslutas årligen av kommunfullmäktige och park- och naturnämnden.

Vem omfattas av riktlinjen

Denna riktlinje gäller tillsvidare för park- och naturförvaltningen.

Bakgrund

Riktlinjen är en uppdatering av *Policy för lekplatser*, 2007 samt integrering med *Riktlinje för tillgängliga lekplatser*, 2012 och ersätter båda. Det finns flera skäl till detta:

- Flera nya och för riktlinjen viktiga styrdokument har tagits fram.
- Med ökad konkurrens om markyta behöver möjligheterna till lek för både dagens och morgondagens barn värnas och säkras i markanvändningen.
- Göteborgs stad har sedan förra policyn utvecklat och förtydligat arbetet kring hållbarhet, jämlikhet, jämställdhet, folkhälsa och delaktighet.
- Behov av att uppdatera kategorisering av lekplatser och vad de bör innehålla för att möta dagens utmaningar och behov.

Arbetet med framtagande av riktlinjer har skett i samverkan med olika aktörer inom förvaltningen som arbetar med planering, byggnation, skötsel och aktivering av lekplatser.

Lagbestämmelser

Arbetet med lekplatser styrs av en rad lagar, regler och föreskrifter som ständigt uppdateras. För aktuell och utförlig information hänvisas till förvaltningens intranät samt Boverkets webbsida. En övergripande beskrivning av de viktigaste finns nedan.

Plan- och bygglag (2010:900)

- 2 kap. 7§ Allmänna och enskilda intressen
- 8 kap. Krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser.

Boverkets föreskrifter

- Skydd mot olyckor vid fasta lekredskap på tomter.
Boverkets byggregler, BBR (BFS 2011:6 BBR)
- Tillgänglighet på allmänna platser och andra anläggningar. (BFS 2011:5 ALM 2)
- Enkelt avhjälpna hinder. (BFS 2013:9 HIN 3)

Produktsäkerhetslagen

Kräver att varor och tjänster som tillhandahålls ska vara säkra. (SFS 2004:451).

Svensk standard för säkerhet vid lekplatser (SS EN 1176-1177)

Normerna är mycket omfattande och kräver en fördjupad kunskap för att säkerställa alla detaljer.

Ordningslagen, 3 kap. 3 §

Brister på byggnader, ställningar, skyltar och liknande anordningar som medför risk för skada på personer eller egendom på offentlig plats, skall avhjälpas utan oskäligt dröjsmål.

Barnkonventionen, lag 1 januari 2020

FN:s barnkonvention säger bland annat:

Artikel 12: Barn och unga har rätt att framföra sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör dem.

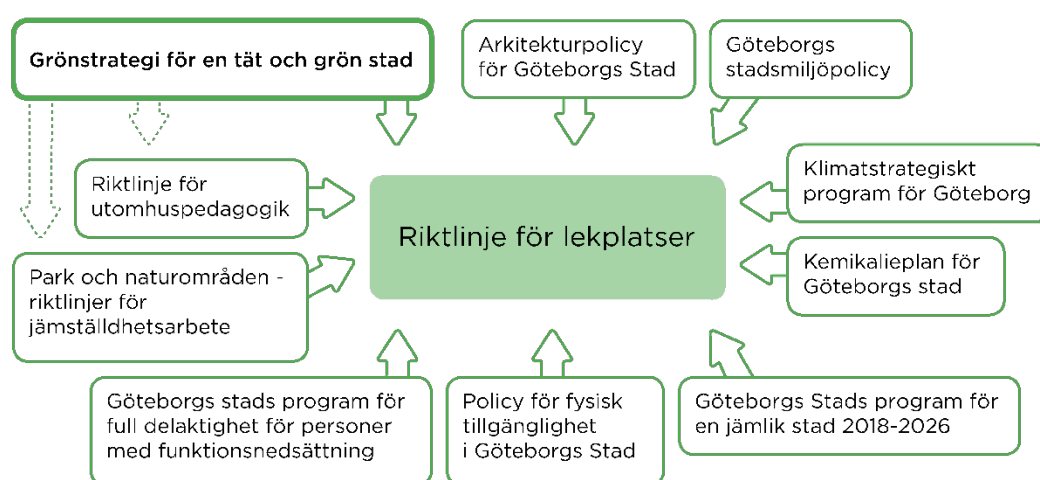
Artikel 23: Ett barn med funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv och hjälp att delta i samhället på lika villkor.

Artikel 31: Varje barn har rätt till lek, fritid, kultur och vila.

Koppling till andra styrande dokument

Riktlinjen har framförallt sin utgångspunkt i *Grönstrategi för en tät och grön stad*, 2014 som innehåller mål och strategier för hur staden förblir och ytterligare utvecklas till en stad med stora gröna kvaliteter, ur både ett socialt och ekologiskt perspektiv, samtidigt som vi bygger staden tätare. Av övriga interna styrdokument är det främst *Park och naturområden - riktlinjer för jämställdhetsarbete*, 2014, *Riktlinjer för utomhuspedagogik*, 2018 och *Göteborgs stadsmiljöpolicy* som har koppling till riktlinjen.

Av de externa styrdokumenten är det framförallt *Arkitekturpolicy för Göteborg stad*, *Policy för fysisk tillgänglighet i Göteborgs stad*, *Göteborgs stads program för en jämlik stad 2018–2026*, *Klimatstrategiskt program för Göteborg* och *Kemikalieplan för Göteborgs stad* som har koppling till riktlinjen.

Stödjande dokument

Det finns en rad dokument till stöd i arbetet med lekplatser, från tidig planering, genomförande ända till förvaltning och aktivering av det färdigbyggda. Dessa finns i verksamhetshandboken och Antura:

- Mall för *Grönstrukturutredning* - stöd i frågor om samnyttjan
- *Checklista för gestaltning*
- *Parker och naturområden – riktlinjer för jämställdhetsarbete* – Se ”Utformningsprinciper - tillägg för lekplatser”

Dessutom har Västra Götalandsregionen tillsammans med Göteborgs stad tagit fram en vägledning kring hur en lekplats kan byggas för att den ska vara fysiskt tillgänglig och kunna användas av människor med olika funktionsförmågor:

- Kapitel 26, *Lekplatser i Tillgängliga och användbara miljöer - riktlinjer och standard för fysisk tillgänglighet version 3.1 2018*

Riktlinje: Lekvänlig stad för alla

Principer

Fem principer för Stadens lekplatser har tagits fram i samverkan inom förvaltningen och baserar sig på de för riktlinjen viktigaste styrdokumenterna (se föregående sida).

Principerna ska ligga till grund för arbetet med allmänna lekplatser och andra lekmiljöer.

För att skapa en *lekvänlig stad för alla* ska Stadens lekplatser vara:

Nära

Alla i hela staden ska ha nära till utomhuslek, framförallt genom allmänna lekplatser men också genom andra lekmiljöer. Med nära menas de avstånd som är framtagna för de olika kategorierna av lekplatser (se s. 13–22).

För alla

Stadens lekplatser ska finnas till för alla. De ska vara välkomnande, trygga, tillgängliga, funktionella och upplevelserika miljöer för att alla ska kunna hitta de platser för lek som passar för just dem, i första hand genom ”universell utformning” (se faktaruta). Alla kan inte få allt på samma plats men fler kan få mer. Lekplatserna ska vara hund- och alkoholfria enligt ordningslagen och dessutom ska de vara rökfria.

Utvecklande och stimulerande

Leken är en viktig del i barns liv och utveckling, vilket Stadens lekplatser ska bidra till genom att tilltala alla åldrar och innehålla många upplevelsevärden som stimulerar till fantasi, kreativitet, fysisk aktivitet, lärande och möten. Naturens positiva effekt i detta sammanhang ska särskilt beaktas (läs mer i kunskapsbilagan).

Säkra

Lekplatserna ska vara säkra enligt aktuella lagar och föreskrifter för att undvika allvarliga olyckor. Balans måste råda mellan säker utemiljö och barns och ungas rätt att söka fysiska och sociala utmaningar.

Hållbara

Stadens lekplatser ska aktivt bidra till ett socialt, ekologisk och ekonomiskt hållbart Göteborg. I detta ingår också att bidra till att FN:s barnkonvention följs.

Lekvänlig stad för alla, oavsett:

Kön

Könsöverskridande identitet eller uttryck

Etnisk tillhörighet

Religion eller annan trosuppfattning

Funktionsnedsättning

Sexuell läggning

Ålder

Dessa sju diskrimineringsgrunder omfattas av lagens diskrimineringsförbud. Läs mer på www.do.se

Universell utformning

"universellt utformade" betyder sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning. "Universellt utformade" ska inte utesluta hjälpmedel för enskilda grupper av personer med funktionsnedsättning där så behövs.

Artikel 2, konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

En lekmiljö som tilltalar många sinnen i Botaniska trädgården, en plats för alla.

Lekplatsens värde

Leken är en viktig del i barns liv och utveckling och måste få ta plats. I samband med att vi bygger tätare har konkurrensen om markyta ökat. Det blir därför allt väsentligare att hävda lekplatsens värde som del av tillgången på offentlig friyta och inte minst som en central beståndsdel i en barnvänlig stad.

Sociala värden

De offentliga lekplatserna har stor betydelse ur socialt perspektiv. De ger plats för den livsviktiga leken och skapar utrymme för barn att vara fysiskt aktiva vilket är viktigt ur ett folkhälsoperspektiv. De fungerar som allmänt tillgängliga och integrerande mötesplatser där många olika samhällsgrupper och åldrar kan träffas och se varandra. Barnen och deras lek kan fungera som drivande kraft för det sociala livet och lekplatsen är en central punkt i detta. Lekplatsen kan ge barn tillgång till bra utemiljöer, där de får möjlighet utveckla sin relation till närmiljön och andra människor. Det finns forskning som visar en mängd fördelar ur socialt perspektiv av att ha natur inom och vid lekplatsen, framförallt för barns fysiska och mentala utveckling, för samspelet med andra barn samt ur jämställdhets- och hälsoperspektiv (läs mer i kunskapsbilagan). Lekplatser kan också användas för att höja attraktiviteten och tryggheten i ett område. De kan vara målpunkter som lockar människor till parker och naturområden och som höjer deras värde ur socialt perspektiv.

Ekologiska värden

Med rätt typ av material och växter kan lekplatser innehålla många ekologiska värden och därmed också bidra till flera ekosystemtjänster såsom exempelvis infiltrering av regnvatten, ökad biologisk mångfald, luftrening och reglering av solstrålning. Natur på lekplatser lockar barn till nyfikenhet och utforskande samt skapar potential för utomhuspedagogik. Det kan leda till att de utvecklar större intresse och ansvar för natur- och miljörelaterade frågor. Med närhet till attraktiva lekplatser och andra lekmiljöer ökar chansen att fler väljer att spendera sin lediga tid i Göteborg istället för att åka bort, vilket är bra ur miljösynpunkt.

Kulturhistoriska värden

Leken som kulturyttring kan spåras långt tillbaka i tiden, men lekplatsen som idé är rätt ny. I mitten av 1800-talet spred sig tankar från England till Sverige om behovet av lekplatser och skolträdgårdar för barn som lever i osunda stadsmiljöer. Utomhuslek och frisk luft ansågs ha betydelse för barns hälsa och friska barn betraktades vara avgörande för samhällets framtid. Synen på lek och lekplatsers utformning har ständigt utvecklats och förändrats sen dess, och hoten mot dem har varierat. Många lekplatser har funnits länge och skapat möjlighet för flera generationer att leka vidare på samma plats och kanske rentav med samma gestaltning. Lekplatser kan genom åren ha fått smeknamn som är betydelsefulla för områdets identitet. Detta är kulturhistoriskt värdefullt och viktigt att ta hänsyn till.

Ekonomiska värden

Då lekplatserna för med sig många positiva sociala, ekologiska och kulturhistoriska aspekter är de också viktiga ur folkhälsoperspektiv och därmed även ur samhällsekonomiskt perspektiv. En stor fördel med offentliga lekplatser jämfört med många andra anläggningar är att de så gott som alltid är tillgängliga - dygnet runt, året om - och är till för alla oavsett socioekonomisk nivå.

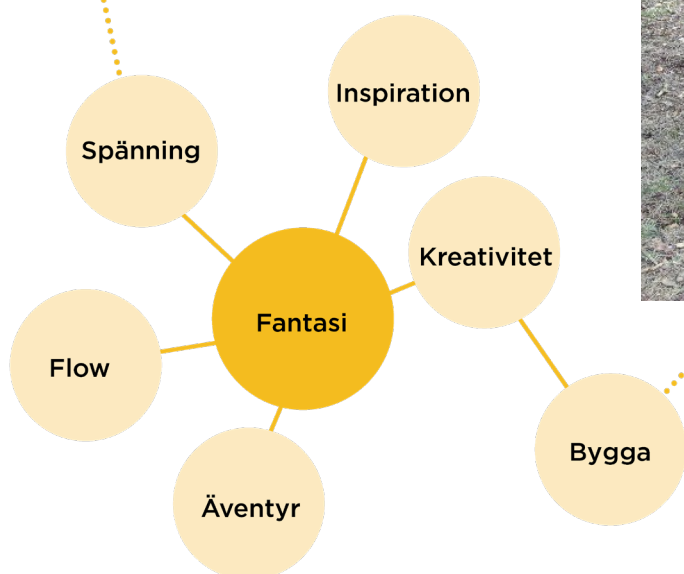
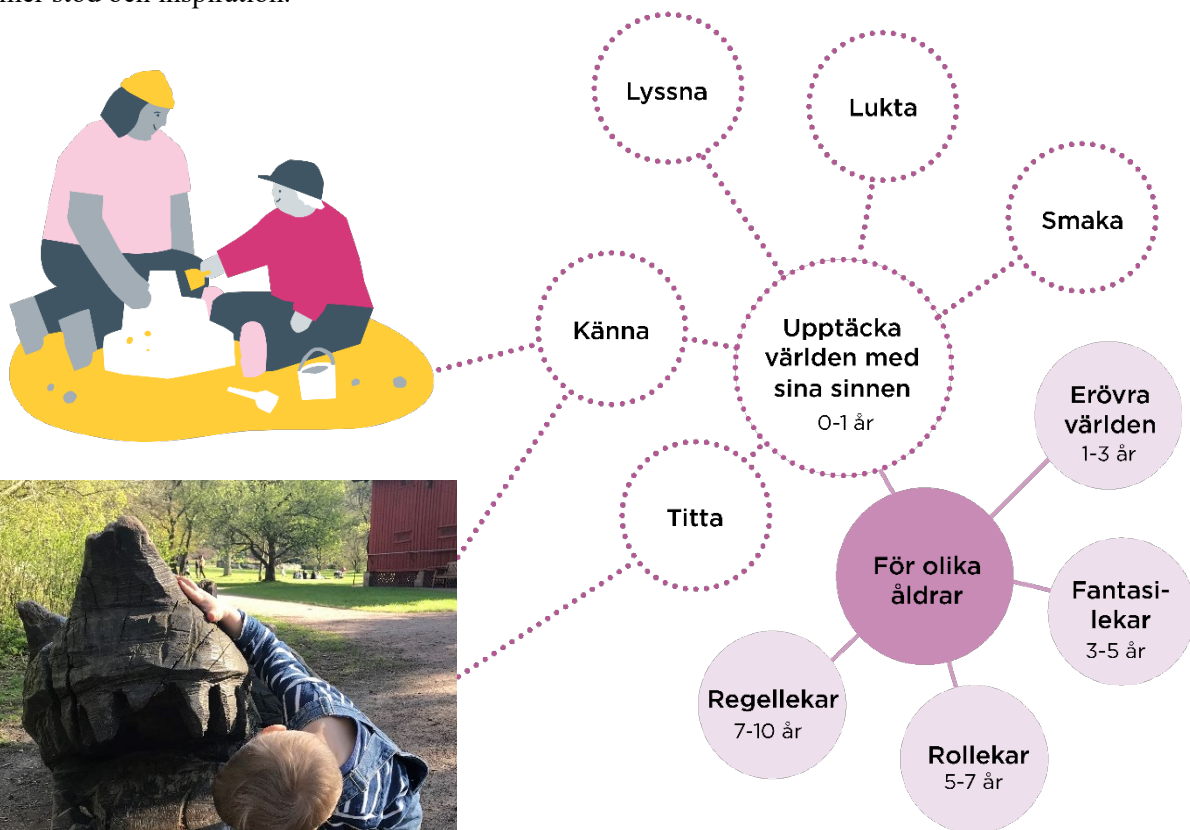
Källa: *Plats för lek – svenska lekplatser förr och nu*, Svensk byggtjänst 2016

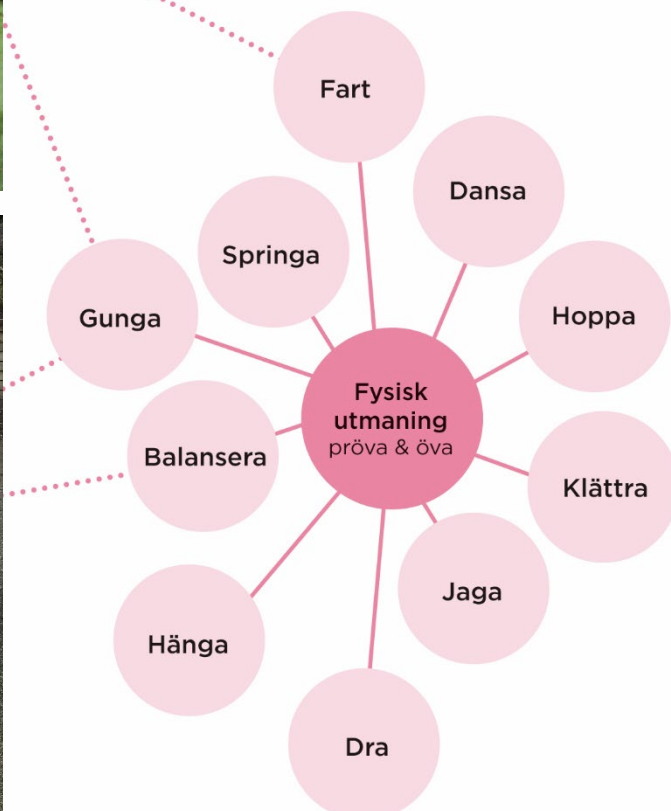
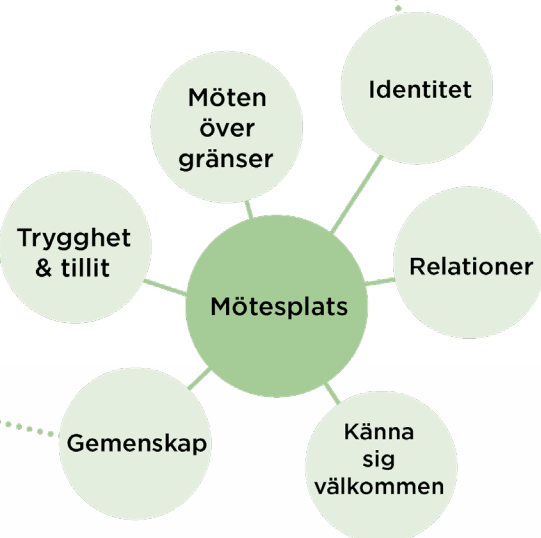
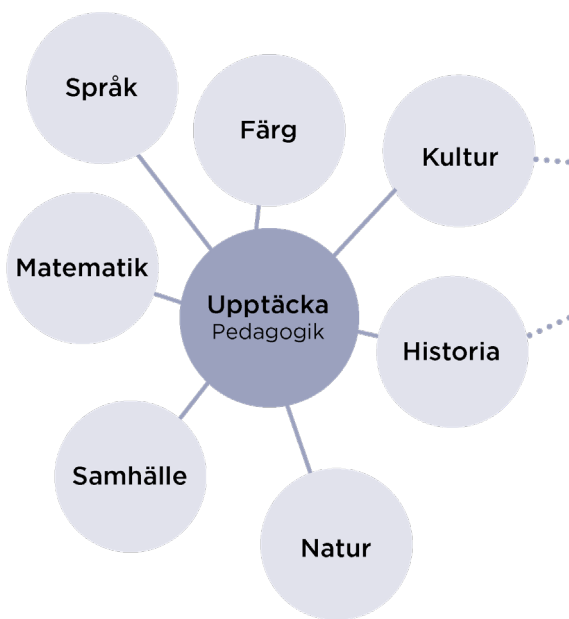

Med god belysning är lekplatsen vid Oscar Fredrik tillgänglig även när det mörknar.

Upplevelsevärden

Här finns förslag på olika typer av upplevelsevärden samlade för stöd och inspiration vid planering och gestaltning av lekplatser och andra lekmiljöer. Läs i kunskapsbilagan för mer stöd och inspiration.

Lekplatskategorier

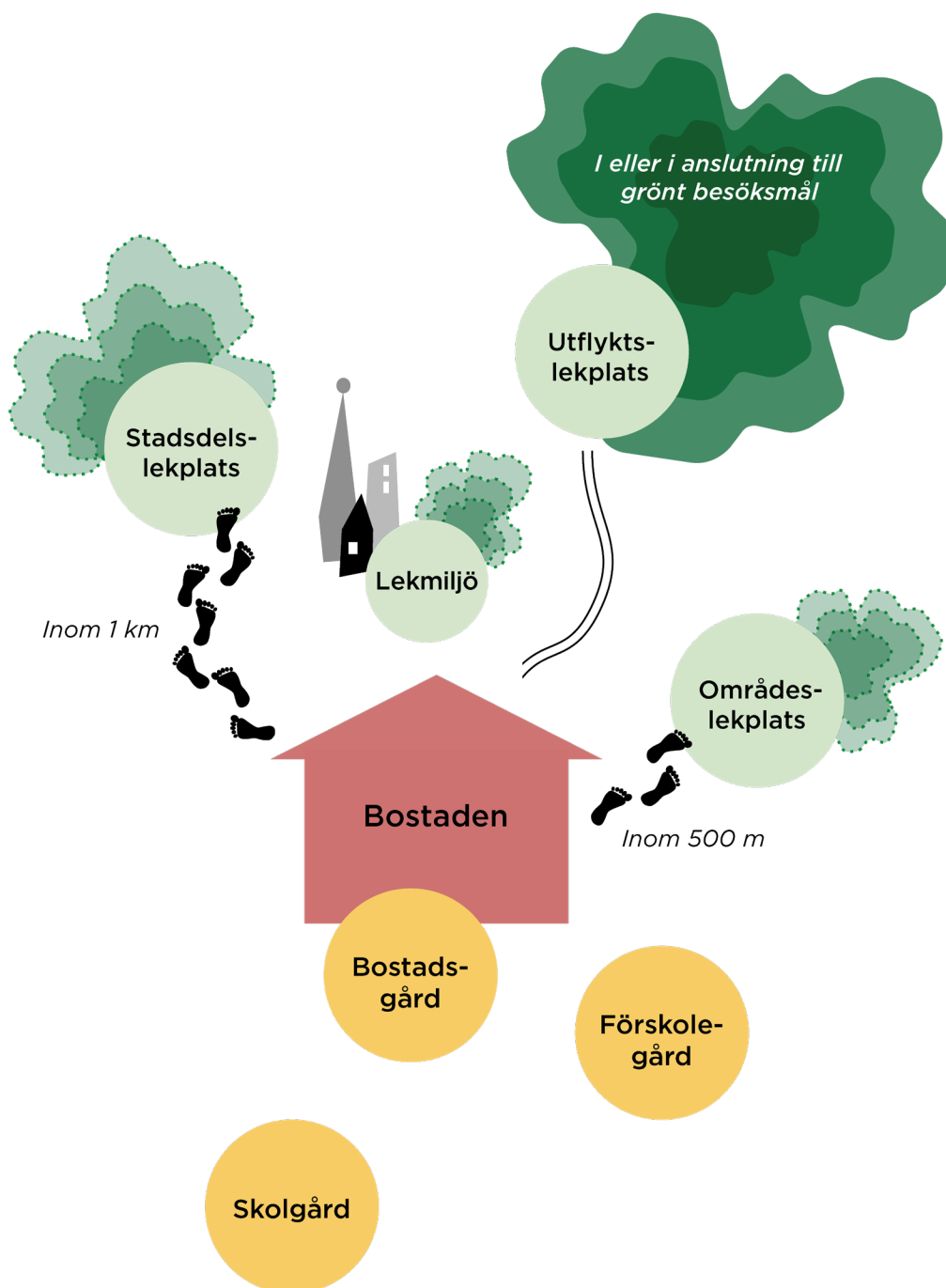
Den allmänna lekplatsen är en viktig oas för barn och fyller en betydelsefull funktion som offentligt rum och mötesplats i staden. Den kan fungera som startpunkt för lek som kan fortsätta vidare, så som till närliggande park- och naturområden. På lekplatsen får barn ta plats och utlopp för sitt behov av att leka, men barn leker överallt och närsomhelst. I en barnvänlig stad finns det lekvänliga miljöer och lekvärden överallt.

För att uppnå riktlinjens principer och tillfredsställa olika behov av lek så delas lekplatserna i denna riktlinje in i olika kategorier - utflyktslekplats, stadsdelslekplats och områdeslekplats. För att stärka barnens rätt till lek i staden och göra Göteborg till en lekvänlig stad identifieras även "Lekmiljöer" som en fjärde kategori.

Enligt plan-och bygglagen är fastighetsägaren skyldig att tillhandahålla friyta som är lämplig för lek i närheten av bostaden. Ofta finns även möjligheter till lek på de kommunala förskole- och skolgårdarna utanför verksamhetstid. Det är dock viktigt att ha med sig att dessa inte kan räknas med i planeringen då tillgången inte är garanterad för framtiden. Därför har de allmänt tillgängliga lekplatserna en viktig roll att fylla i den hållbara staden.

Rolig balansutmaning för både stora och små på lekplatsen i Billdals park.

Utflyktslekplats

Utflyktslekplatserna ska vara unika, stora, generationsövergripande och strategiskt belägna lek- och mötesplatser som är värda att ta sig till från hela staden. De ska upplevas välkomnande för alla.

Avstånd

- Ska placeras väl spridda över hela staden.

Storlek

- Ska vara stora och ge möjlighet för att många olika typer av aktiviteter kan pågå samtidigt för många grupper av barn i olika åldrar och vuxna.

Placering

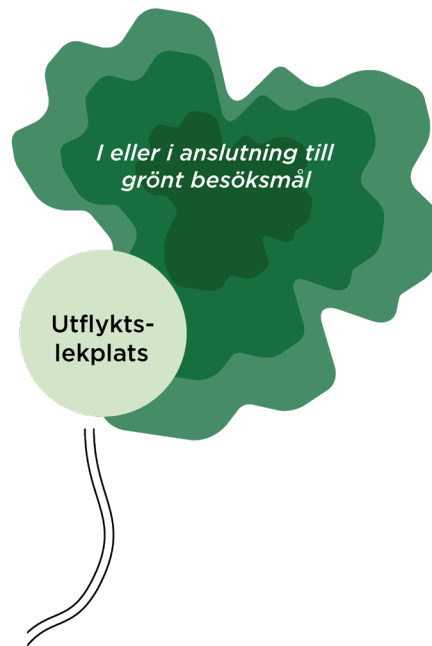
- Ska vara lättillgängliga genom närhet till god kollektivtrafik och lätt att hitta till och från via trygga och tillgängliga gångvägar.
- Ska ligga i anslutning till grönt besöksmål för att dra nytta av och bidra till platsen samt att skapa möjlighet för leken att fortsätta in till naturen.
- Bör finnas vid platser som redan idag rymmer goda kvaliteter och lockar besökare för att skapa goda förutsättningar och samtidigt stärka platsen.
- Bör vara placerade vid strategiskt belägna platser utifrån ett integrationsperspektiv som ger möjligheter för olika grupper i staden att mötas.

Innehåll

- Ska vara användbara över hela året och från morgon till kväll, därför är det exempelvis viktigt med väl gestaltad belysning.
- Ska innehålla angöringsyta, handikapp- och cykelparkering, plats för barnvagnar.
- Ska innehålla tillgänglig möblering såsom sittmöbler, fikabord, informationsskyltar, skötbord och minst en tillgänglig toalett. Det ska även finnas regnskydd, papperskorgar och plats för grillning samt ställ för att slänga engångsgrillar.
- Ska kunna vara platser för evenemang och därför bör det finnas tillgång till el och vatten.
- Bör utformas med hållbara materialval, både ur miljö, etiskt och ekonomiskt perspektiv.
- Bör bidra till många ekosystemtjänster, exempelvis biologisk mångfald och god dagvattenhantering. Särskilt viktigt är bra mikroklimat såsom skugga från träd och buskar, speciellt vid strategiska platser så som där de minsta barnen rör sig eller äldre sitter.

Gestaltning

- Ska utformas med största fokus på att upplevas välkomnade, attraktiv och användbar för alla, i första hand genom "universell utformning" (se s.8) med

särskild hänsyn till alla som har svårt att se, höra, röra sig, tåla vissa ämnen samt bearbeta, tolka och förmedla information. Jämlik- och jämställdhetsperspektivet ska särskilt beaktas.

- Ska utformas med ett rikt utbud olika upplevelsevärden för alla åldrar som främjar stimulerar till fantasi, kreativitet, fysisk aktivitet, lärande och möten. Det ska även finnas plats för dem som bara vill uppleva leken utifrån.
- Ska ha teman som skapar ett helhetstänk i gestaltningen.
- Ska räknas som egna unika platser och behöver inte anpassa sig till stadsmiljöpolycyn.
- Bör ta inspiration och anpassa sig till omgivningens kulturhistoria, arkitektur, identitet/karaktär m.m.

Exempel utflyktslekplats: Positivparken i Frölunda

Storlek

Stora lekplatsen, inklusive bemannat hus:
ca 1500 kvm
+ Sitt- och grillplats: ca 160 kvm
+ Mindre lek- och spelyta: ca 240 kvm
+ Utegymp: ca 50 kvm

Övriga funktioner i parken

Motoriklek: ca 600 kvm
Bouleplan: ca 600 kvm
Parkour (Lokalförvaltningens): ca 650 kvm
2 Utegymp: ca 100 + 50 kvm, totalt ca 150 kvm
Gräsyta för lek, spel och gympa samt beachvolleybollplan och friidrott: ca 5700
Hundrastgård: ca 2700 kvm
5 större sittplatser: ca 60 + 30 + 25 + 15 + 15 kvm, totalt ca 145 kvm
Samt stora klippta gräsfält

Placering

Positivparken, total parkyta (inklusive ytor förvaldade av LF, FK och TK):
ca 38 000 kvm

Invid natur- och friluftsområdet Ruddalen: ca 1 000 000 kvm

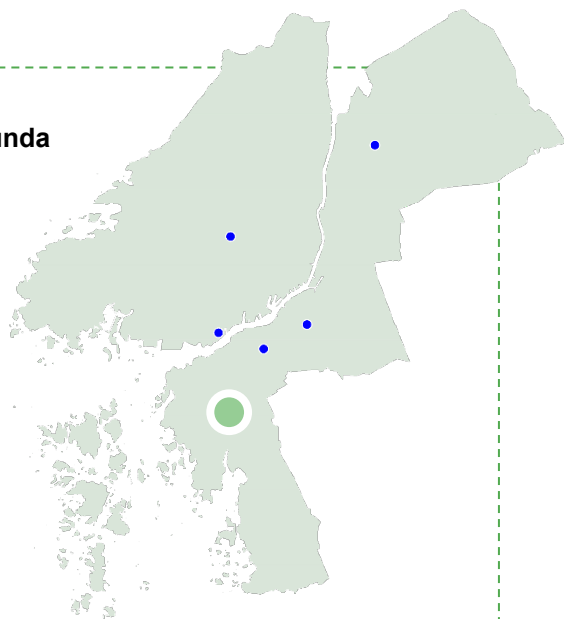
Avstånd till kollektivtrafik

Från spårvagnshållplats Frölunda torg:
ca 130 m till parken och ca 380 m till stora lekplatsen.

Från spårvagnshållplats Positivgatan:
ca 160 m till parken och ca 320 m till stora lekplatsen.

Gestaltning

Hela Positivparken genomgick en omvandling efter en omfattande dialogprocess, bland annat med hjälp av studenter från HDK. Tanken var att binda ihop parken med olika stationer med teman utifrån Frölundas historia. Stora lekplatsen har tema ”bondgård” inspirerat av att parken en gång i tiden varit jordbruksmark.

Stadsdelslekplats

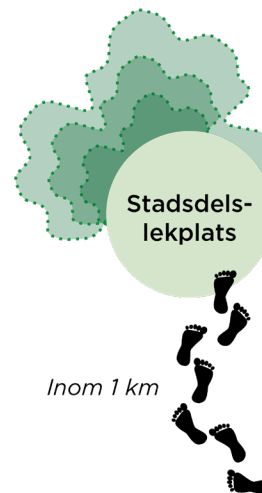
Stora lekplatser som besöks av de som bor i hela stadsdelen och är samlingsplats för alla åldrar och många olika grupper.

Avstånd

- Bör finnas inom 1 km från bostad.

Storlek

- Ska ge möjlighet för att flera olika typer av aktiviteter kan pågå samtidigt för flera grupper av barn i olika åldrar och vuxna. För att ge barn tillräckligt med lekutrymme och minska slitaget behöver lekplatsernas storlek också anpassas till invånarantal och tillgång till andra lekplatser i närheten.

Placering

- Ska ligga lättillgängliga genom närhet till god kollektivtrafik och lätt att hitta till och från via trygga och tillgängliga gångvägar.
- Bör ligga i anslutning till park- eller naturmark - framförallt till stads- eller stadsdelsparker - för att skapa förutsättningar för att leken kan fortsätta in till naturen. Det är dock viktigt att lekplatsen endast upplevs vara en del av parken och att säkra sociotopvärdena som gäller för aktuell kategori av park.
- Bör vara placerade i anslutning till flexibelt lekområde som kräver mer yta så som fotboll, frisbee, skate m.m.
- Bör vara placerade vid strategiskt belägna platser utifrån ett integrationsperspektiv som ger möjligheter för olika grupper i staden att mötas.

Innehåll

- Ska vara användbara över hela året och från morgon till kväll, därför är det exempelvis viktigt med väl gestaltad belysning.
- Ska innehålla tillgänglig möblering såsom sittmöbler, fikabord och informationsskyltar. Det ska även finnas papperskorgar och om utrymme medges plats för grillning samt ställ för att slänga engångsgrillar.
- Bör utformas med hållbara materialval, både ur miljö-, etiskt och ekonomiskt perspektiv.
- Bör ha en närliggande angöringsyta, handikapp- och cykelparkering samt plats för barnvagnar.
- Bör bidra till många ekosystemtjänster, exempelvis biologisk mångfald och god dagvattenhantering. Särskilt viktigt är bra mikroklimat såsom skugga från träd och buskar, speciellt vid strategiska platser så som där de minsta barnen rör sig eller äldre sitter.

Gestaltning

- Ska tilltala och fungera för många åldrar och flera olika funktionsvariationer, i första hand genom ”universell utformning”. Jämlik- och jämställdhetsperspektivet ska beaktas.
- Ska utformas med många olika upplevelsevärden för olika åldrar. Det bör även finnas plats för dem som bara vill uppleva leken utifrån.
- Bör ha en sammanhängande gestaltning.
- Bör ta inspiration och anpassa sig till omgivningens kulturhistoria, arkitektur, identitet/karaktär m.m.

Exempel stadsdelslekplats: Mulleängen i Gerrebacka

Storlek

Lekplatsen, inklusive uteklassrum, gräsytor, gångar och sittplatser: ca 700 kvm

Övriga funktioner i närheten

Gräsytor för bollspel: ca 7500 kvm

Placering

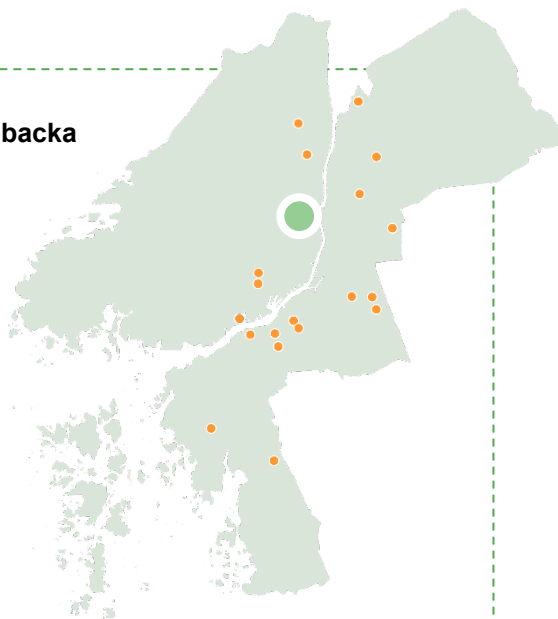
Invid naturområdet Åkertorpsskogen:
ca 358 000 kvm

Avstånd till kollektivtrafik

Från busshållplats Båtsman Kapers gata ca 375 m

Gestaltning

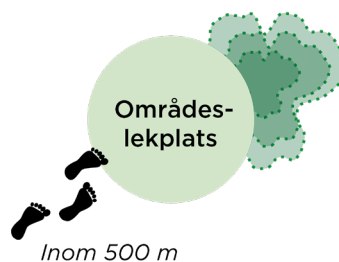
Mulleängen rustades upp som en del i trygghetsarbeten i stadsdelarna under 2014. Grunden till projektet var ett brev från en klass på Backatorpsskolan under 2013 där de önskade sig en upprustning av lekplatsen som ligger intill skolan. Under våren 2014 togs en kontakt med denna klass och det hölls en liten workshop där eleverna fick tycka till om vad som skulle finnas på lekplatsen.

Områdeslekplats

Områdeslekplatsen är framförallt viktig för de yngre barnen och för de barn som börjar röra sig på egen hand i den offentliga miljön. Vid planeringen av denna typ av lekplats bör dessa två grupper särskilt prioriteras.

Områdeslekplatserna ska inte ersätta fastighetsägarens skyldighet enligt plan- och bygglagen att tillhandahålla friyta som är lämplig för lek i närheten av bostaden.

Avstånd

- Bör finnas inom 500 meters promenad från bostaden utan att passera större barriär.

Storlek

- Ska ge möjlighet för att några olika typer av aktiviteter kan pågå samtidigt. För att ge barn tillräckligt med lekutrymme och minska slitaget behöver lekplatsen storlek också anpassas till invånarantal och tillgång till andra lekplatser i närheten.

Placering

- Bör vara lätt att hitta till via trygga och tillgängliga gångvägar.
- Bör placeras i anslutning till park- eller naturmark för att skapa förutsättningar för att leken kan fortsätta in till naturen. Det är dock viktigt att lekplatsen endast upplevs vara en del av parken och att säkra sociotopvärdena som gäller för aktuell kategori av park.

Innehåll

- Ska innehålla tillgänglig möblering såsom sittmöbler och informationsskyltar samt papperskorgar.
- Bör vara användbar över hela året och från morgon till kväll, därför är det exempelvis viktigt med väl anpassad belysning.
- Bör bidra till många ekosystemtjänster, exempelvis biologisk mångfald och god dagvattenhantering. Särskilt viktigt är bra mikroklimat såsom skugga från träd och buskar, speciellt vid strategiska platser så som där de minsta barnen rör sig eller äldre sitter.

Gestaltning

- Ska utformas med upplevelsevärden som tilltalar och fungerar för främst yngre barn.
- Ska ha standardutrustning som är kostnadseffektiv, det vill säga robust, tålig, lätt att sköta och underhålla med enkel tillgång till reservdelar.
- Tillgänglighetsperspektivet ska beaktas, i första hand genom "universell utformning". Jämlik- och jämställdhetsperspektivet ska beaktas.
- Bör ha en sammanhängande gestaltning.
- Bör ha inspiration och anpassning till omgivningens kulturhistoria, arkitektur m.m.

Exempel områdeslekplats: Vårmånadsgatan

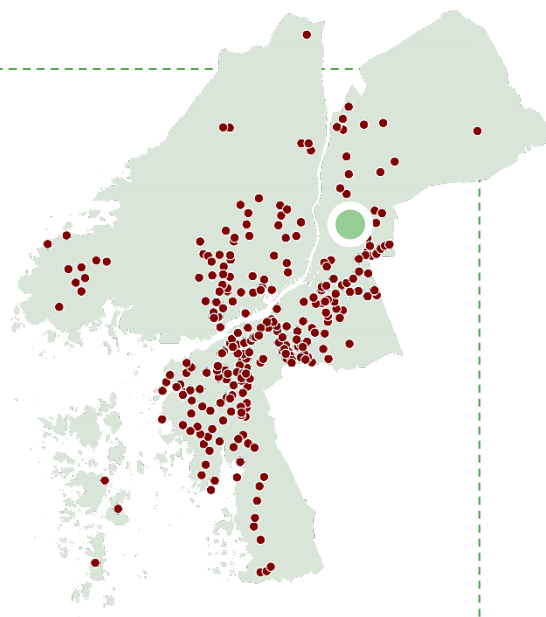
Storlek

Lekplatsen, inklusive gräsytor och gångväg
i direkt anslutning: ca 500 kvm

Övriga funktioner i närheten

Gräsmatta med stora tallar: ca 1200 kvm

- **Placering**
I bostadsnära park, totalt ca 3700 kvm
- **Gestaltning**
Enkel med gungor, sandlåda, sittplatser samt
bärbuskar och äppelträd.

Lekmiljö

Den ordnade lekplatsen ger barnen utrymme för lek och är en viktig symbol för deras rätt till staden. Men leken sker inte bara på lekplatser utan finns överallt där barn rör sig. Genom att skapa andra lekmiljöer, eller stärka och utveckla befintliga lekvärden i staden, kan vi synliggöra barnen och välkomna till lek för alla i det offentliga rummet.

Lekmiljö är inte bara en kategori utan också ett förhållningssätt som handlar om att skapa en stad som lockar till lek - en lekvänlig stad.

Med ett ökat exploateringsstryck behöver barnens ytor för lek värnas, förstärkas och utvecklas. Genom att identifiera och utveckla en plats som barnen redan idag använder för lek, eller som passar för lek, som "lekmiljö" kan vi öka möjligheten för att även framtida generationer barn har bra tillgång till lek. Dessa platser ska inte fungera som ett alternativ till de traditionella lekplatserna utan som ett komplement.

Det är inte bara barn som vill leka, och genom att föra in lekvärden - såväl i stadsmiljön som i skogsdungen - kan vi uppmuntra till spontan lek och även locka andra grupper att leka. Lekmiljöer kan också fungera som mötesplatser och startpunkter för lek.

Lekmiljö kan med fördel vara i bostadsnära park och natur där man genom skötselåtgärder så som röjning, gallring och lägga ut fällda stockar kan skapa rum, platser att gömma sig på, element att sitta på, balansera på, springa liten runda med mera. Lekmiljöer i park- och naturområden är särskilt positivt då forskning visar att det finns många fördelar för barns hälsa, samspel och utveckling av att leka i natur (läs mer i kunskapsbilagan). I naturen finns också större möjlighet för att kunna lämna sina egna avtryck i miljön genom exempelvis kojbyggen.

Avstånd

- Överallt i staden. Bör finnas inom 300 meters promenad från bostaden utan att passera större barriär.

Storlek

- Kan variera från en punkt eller stråk till ett större område.

Placering

- Ska endast finnas på platser som är lämpliga för lek utifrån trygghets- och säkerhetssynpunkt.
- Lämpligen i park- och naturområden nära bostaden.
- Lämpligen i anslutning till målpunkter för barn och barnfamiljer, exempelvis bibliotek, museum, badhus, förskola och skola.

Innehåll

- Lämpligen med sittmöjligheter.

Gestaltning

- Ska utformas så att säkerheten kan garanteras utan att besiktningar enligt standard behöver genomföras.

- Tillgänglighetsperspektivet ska beaktas, i första hand genom "universell utformning". Jämlik- och jämställdhetsperspektivet ska beaktas.
- Behöver inte anpassa sig till stadsmiljöpolicy, men ska vara väldigt enkla att sköta.
- Lämpligen med element som uppmuntrar till och signalerar lek.

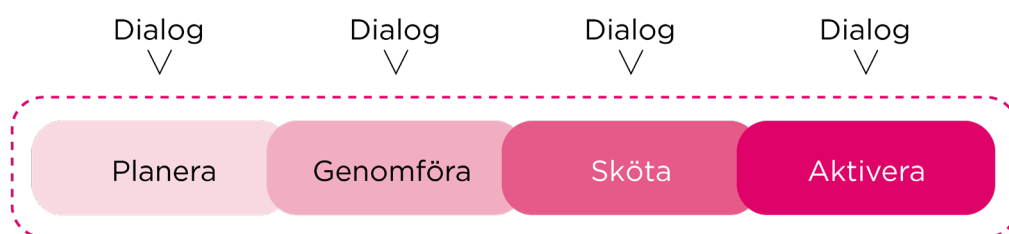
Lekplatsens livsprocess

Lekplatspolicyns principer ska finnas med i lekplatsens olika livsprocesser - från tidig planering och genomförande till skötsel och aktivering. Det är viktigt processen hålls samman från ax till limpa, det vill säga att genomförandefrågor och förvaltningsfrågor finns med redan i planeringsfasen. Det är också viktigt att hålla sig à jour i alla dessa delar kring vad kunskapsfältet säger om lek och lekplatser.

Demokratisk delaktighet och inflytande

Enligt reglementet ska nämnden skapa förutsättningar för *demokratisk delaktighet och inflytande* i nämndens verksamhet för kommunens invånare och andra grupper som verksamheten riktar sig till.

Genom dialog med barn och deras vårdnadshavare ökar deras möjlighet till inflytande och vi får samtidigt bättre kunskap om önskemål och behov. Det ökar möjligheten till bättre förankring av våra frågor och mer välgrundade bedömningar i alla delarna av förvaltningen arbete. Läs mer om dialog i kunskapsbilagan.

Tillfälliga avtryck av barn i utemiljön.

Planera

I stadens övergripande planering läggs grunden för att tillgodose riktlinjens principer genom att dessa beaktas vid framtagandet av nya styrdokument, inom stadsplanering och i förvaltningens investerings- och driftplanering.

Vi ska i den interna planeringen så som stadsdelvisa grönplaner verka för att alla har tillräckligt nära till lek och se över vilka kategorier av lek som ska finnas var samt bedöma om det finns lekplatser som behöver omvandlas, avvecklas, utvecklas eller slås ihop. Genom prioriteringar utifrån riktlinjen i investeringsplanen bidrar vi till ett hållbart Göteborg.

Inom stadsplaneringen ska förvaltningen framhålla vikten av och bevaka att barnens behov av lek blir tillgodosedda med utgångspunkt från lagar, riktlinjen och andra styrdokument, både på strategisk nivå såsom i översiktsplan, fördjupade översiktsplaner, stadsutvecklingsprogram och program, och inom juridiskt bindande handlingar såsom detaljplaner. Det är viktigt i dessa sammanhang att bevaka fastighetsägarens skyldighet enligt plan- och bygglagen att tillhandahålla friyta som är lämplig för lek i närheten av bostaden.

Frågan om möjlighet till samnyttjan av stadens parker och lekplatser efterfrågas allt oftare i samband med att stadens byggs tätare och konkurrensen om marken ökar. Ofta handlar det om att tillräcklig friyta för förskola och skola inte kan tillgängliggöras på kvartersmark, men samnyttjan skulle även kunna handla om att göra lekgårdar på kvartersmark tillgängliga för allmänheten. I det första fallet ska en bedömning av lämplighet ske från fall till fall, men utgångspunkten bör vara att undvika denna typ av lösningar om det innebär negativa konsekvenser för det allmänna intresset eller går emot Grönstrategin. Det är viktigt att huvudansvaret är klargjort oavsett förhållande. Till hjälp för att göra denna bedömning ska mallen för *Grönstrukturutredning* användas.

Exempel på frågor att beakta inom planering utifrån principerna:

Nära

- Lekplatserna bör finnas inom de avstånd som är angivet för de olika kategorierna.

För alla

- Alla diskrimineringsgrunder ska beaktas inom planeringen för att alla ska kunna hitta de platser för lek som passar för just dem.
- Behovet av dialog ska beaktas.

Utvecklande och stimulerande

- Planeringen ska bidra till barns fysiska och mentala utveckling.
- Finns möjlighet ska lekplatser placeras invid eller i natur- eller parkområden.

Säkra

- Planeringen ska trygga säkra utemiljöer och samtidigt barns och ungas rätt att söka fysiska och sociala utmaningar.

Hållbara

- Planeringen ska bidra ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart Göteborg.

Finns möjlighet ska lekplatser placeras invid eller i natur- eller parkområden. Lekplatsen blir då en startpunkt för lek som kan fortsätta in till naturen. Exempel från Södra Viktoriagatans lekplats.

Genomföra

Genomförandet av en lekplats sker med hjälp av projektplanering, gestaltning och byggnation. På grund av slitage kan lekplatsen efter en tid vara i behov av större upprustning eller ombyggnation. Riktlinjens principer ska genomsyra alla dessa delar.

Genom att utforma trygga och tillgängliga miljöer, i första hand genom ”universell utformning” (se s. 8) och med många upplevelsevärden (se s. 11–12), skapas förutsättningar för att alla kan känna sig välkomna och hitta de platser för lek som passar för just dem. En lekplats ska fungera för såväl funktionshindrade vuxna med leksugna barn som barn med olika typ och grad av funktionshinder, och att de kan leka tillsammans. Detta kräver lekplatser som erbjuder en lämplig nivå av utmaningar och stimulering för alla möjliga användargrupper.

Alla kan inte få allt på samma plats men fler kan få mer.

Lekplatserna ska följa aktuella lagar och föreskrifter för att undvika allvarliga skador, samtidigt är det viktigt för barnens utveckling att de har möjlighet att utmana sig själva efter sin egen förmåga. Utmaningar genom lek är ett bra tillfälle för naturlig träning.

I genomförandedelen är det särskilt viktigt att planera för ekologiskt och ekonomiskt hållbara lekplatser. Det är därför prioriterat att planera in ekosystemtjänster och att välja material som är långsiktigt ekonomiskt och skötselmässigt hållbara samt att utforma lekplatsen så att den är enkel och kostnadseffektiv att sköta och underhålla.

Enligt FN:s barnkonvention har barn rätt att framföra sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som rör dem. Enligt reglementet ska också nämnden skapa förutsättningar för *demokratisk delaktighet och inflytande* i nämndens verksamhet för kommunens invånare och andra grupper som verksamheten riktar sig till. Genom dialog med barn och deras vårdnadshavare ökar deras möjlighet till inflytande och vi får samtidigt bättre kunskap om önskemål och behov av lek (läs mer i kunskapsbilagan).

Vid gestaltning och upprustning bör hänsyn tas till platsens kulturhistoriska värde, den epok som platsen representerar och omgivningen den ligger i. Det kan exempelvis finnas smeknamn på platser som är viktiga att beakta. På det sättet speglar vi historien och tar fasta på platsens unika värden.

Till hjälp i utformningen av lekplatser finns flera stödjande dokument (se s. 6) och kunskapsbilagan.

Exempel på frågor att beakta vid genomförande utifrån riktlinjens principer:

För alla

- Lekplatsen ska vara välkomnande för alla grupper i samhället, särskilt viktigt är att beakta diskrimineringsgrunderna och olika typer av funktionsnedsättningar (se s. 8, faktarutan på nästa sida samt kunskapsbilagan).

Utvecklande och stimulerande

- Lekplatsen bör bidra till barns fysiska och mentala utveckling, därför ska den positiva inverkan som natur har i detta sammanhang särskilt beaktas.

Säkra

- Lekplatsen ska vara säker enligt aktuella lagar och föreskrifter för att undvika allvarliga olyckor. Balans måste råda mellan säker utemiljö och barns och ungas rätt att söka fysiska och sociala utmaningar.
- Lekutrustning som specialtillverkas ska endast användas i undantagsfall. Dessa ska granskas av leksäkerhetsbesiktningsman vid flera tillfällen under arbetet – vid skiss, konstruktion och byggnation.

Hållbara

- Lekplatsen ska bidra till ett socialt, ekologisk och ekonomiskt Göteborg.

Kunskap om olika behov

Planeringen och utformningen ska följa rådande föreskrifter men behöver också baseras på kunskap om vilka behov som ska uppfyllas. I Sverige har cirka 20 procent av befolkningen någon form av bestående funktionsnedsättning. Västra Götalandsregionen sammanfattar funktionsnedsättningarna till de fem huvudgrupperna:

Svårt att höra

Svårt att se

Svårt att röra sig

Svårt att tåla vissa ämnen

Svårt att bearbeta, tolka eller förmedla info

Läs mer i kunskapsbilagan samt *Tillgängliga och användbara miljöer - Riktlinjer och standard för fysisk tillgänglighet*, VGR

Sköta

Det är i denna fas som lekplatserna används och det är därför viktigt att de tas om hand på rätt sätt med regelbunden städning, tillsyn och underhåll för att riktlinjens principer ska kunna hållas levande. Skötsel inbegriper förutom den ordinarie driften, även mindre upprustningar så som byte av redskap.

Alla barn har rätt till lek i en stimulerande, trygg och lämplig miljö, vilket FN:s konvention om barnets rättigheter understryker. Samhällets olika organ ska känna ansvar för olycksfallsförebyggande arbete och möjliggöra aktivt deltagande i samhället för alla barn.

Kommunen är som markägare enligt plan- och bygglagen skyldig att underhålla lekplatserna så att risken för olycksfall begränsas. Tillsyn och städning ska ske regelbundet och fel som kan medföra skada ska åtgärdas omedelbart. Målet är att samtliga lekplatser som park- och naturförvaltningen ansvarar för skall vara i ett skick som lever upp till de krav som ställs i ”Svensk standard ss EN 1176 – 1177”.

En väl underhållen lekplats skapar en tryggare atmosfär och minskar risken för skadegörelse. Material som tas omhand på rätt sätt förlänger hållbarheten vilket är bra ur både ekologiskt och ekonomiskt perspektiv. Det minskar också risken för att lekplatsen blir otillgänglig på grund av trasiga delar eller skräp. Särskilt viktigt är att bevaka tillgänglighetsaspekterna kring skötsel och upphandling av skötsel, samt att dessa följs upp kontinuerligt. Faktorer som påverkar praktiska möjligheterna att använda lekplatsen är till exempel:

- Sanden får inte blockera framkomligheten för rullstolar
- Ledstråk och väg till lekredskapen måste hållas fria från sand och skräp.
- Beskäring av lågt hängande grenar

Park- och naturförvaltningens rutiner för detta finns att läsa i *Verksamhetshandboken* och servicegarantin gentemot medborgarna finns på webben. Nedan följer de mest väsentliga delarna ur dessa.

Viktiga ledord vid förvaltning av lekplatser:

Tillsyn

Minst en gång per vecka i samband med städning. Omfattar bland annat utrustningens funktionsduglighet, omfattande slitage, skarpa kanter och saknade delar samt saknad och skadad utrustning.

Underhåll

Det är viktigt att regelbundet underhålla lekutrustningen enligt instruktioner från tillverkaren/leverantören och besiktningsmannen. På varje lekplats skall minst vart annat år genomföras en underhållsbesiktning, enligt "*Rutiner för underhållssyn av lekplatser*."

Besiktning

Säkerhetsbesiktning av befintliga lekplatser ska ske årligen samt vid överlämnandet av nya lekplatser enligt "*Rutin för riskhantering och säkerhetsbesiktning av lekplatser*", svensk standard gäller.

Exempel på frågor att beakta vid skötsel utifrån riktlinjens principer:

För alla

- Lekplatsen ska upplevas välkomnande för alla grupper i samhället. Om utrustning behöver bytas så passa på att byta ut till mer tillgänglig lekutrustning.

Utvecklande och stimulerande

- Beakta och förstärk lekplatsens ursprungliga mål – vad var tanken med gestaltningen?

Säkra

- Lekplatsen ska uppfylla säkerhetskraven. För att barn tryggt ska kunna leka och utmana sig själva, ska miljön inte innehålla oförutsedda risker för dem. Standarderna för lekredskap syftar främst till att förhindra att barn under lek utsätts för risker som de inte har förmåga att förutse.

Hållbara

- Skötseln bör bidra till ett hållbart Göteborg, exempelvis genom att val av material och metoder som är långsiktigt bra ur ekologiskt och ekonomiskt perspektiv.

Aktivera

Att aktivera våra lekplatser är en viktig sista pusselbit för att principerna i riktlinjen ska få effekt. När lekplatser uppmärksammas och levandegörs genom exempelvis kommunikation och aktiviteter ökar möjligheten till att fler upptäcker och uppskattar dem

Genom olika typer av kommunikation så som invigningar, webb och appar görs lekplatserna mer kända och fler kan hitta till dem. Det går också att hitta information om hur tillgängliga enskilda lekplatser är.

Med bemanning och olika typer av aktiviteter skapas närvaro som ökar tryggheten och fler kan hitta något för dem. Bemannade parklekar skapar också spontana aktivitetsmöjligheter. Det kan vara av intresse att samverka med andra aktörer så som stadsdelsförvaltningarna, förskoleförvaltningen, grundskoleförvaltningen, idrott- och föreningsförvaltningen, föräldraföreningar med mera, om de önskar aktivera våra lekplatser. Det kan handla om att en lekplats fungerar som arena för exempelvis familjecentralen att nå barnfamiljerna i ett område eller att en aktör bekostar bemanningen av en lekplats.

Barns hälsa, samspel och utveckling främjas av vistelse utomhus och i synnerhet naturmiljöer. De bemannade lekplatserna i parker ska därför i första hand främja barns utevistelse genom att stödja utomhusaktiviteter och att arbeta pedagogiskt med att lära barn om naturen och det gröna. Läs mer i *Riktlinje för utomhuspedagogik*.

Exempel på frågor att beakta vid aktivering utifrån principerna:

För alla

- Aktivering kan med fördel användas för att göra lekplatser mer välkomnande och för alla grupper i samhället. Beakta särskilt arbetet inom Jämlikt Göteborg samt diskrimineringsgrunderna (se s.8).

Utvecklande och stimulerande

- Aktivering av lekplatser kan med fördel användas för att bidra till barns fysiska och mentala utveckling.

Hållbara

- Aktivering av lekplatser kan med fördel användas för att bidra till ett socialt hållbart Göteborg genom exempelvis bemanning.
- Aktivering av lekplatser kan med fördel användas för att bidra till ett ekologiskt hållbart Göteborg genom exempelvis utomhuspedagogik för att utveckla större intresse och ansvar för miljöfrågor

Identifierat behov av fortsatt arbete

- Kategorisera om lekplatserna enligt de nya kategorierna.
- I arbetet med de stadsdelvisa grönplanerna utreda behov och se över vilka kategorier av lek som ska finnas var samt bedöma om det finns lekplatser som behöver omvandlas, avvecklas, utvecklas eller slås ihop.
- Implementera *Checklista för tillgängliga lekplatser* i *Checklista för gestaltning*.
- Utveckla utomhuspedagogik på platser där utformningen kan innehålla pedagogiska inslag.
- Se över utrustning och material för lekplatser utifrån ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet inklusive hälsa, och hur en övergång till dessa kan implementeras i förvaltningens ordinarie arbete.

Kunskapsbilaga: Om lek och lekplatser

Naturens betydelse för leken

Lekmiljöer i naturen och inslag av vegetation på lekplatser skapar nyfikenhet hos barn och lockar till utforskande. Forskning visar även att lekplatser som är placerade intill grönområden används mer än andra. En lekplats med rik vegetation har en stor betydelse för barns lek på så sätt att varierande miljöer skapas som främjar leken.

Löst material som kottar, sand, grenar, löv, blommor och så vidare lockar till lek. Oftast bidrar löst material även till att lekar pågår längre och koncentrerat. Barnen får genom tillgång till löst material använda sin egen fantasi, kreativitet och förmåga att förvandla ting.

Även större element i naturen är viktiga för leken. En sådan enkel sak som en större sten kan bli till en scen i barns ögon. Löst material i större skala som stockar och stenar kan även användas som balansredskap.

Vegetation och naturens terräng

Vegetation som rumsbildande element erbjuder skydd för lek där barnen kan få vara ifred för en stund utan vuxna. Det ger barnen möjlighet till att skapa platser där det går att både gömma sig och titta fram. Vegetation i form av buskar bidrar till ett bättre lokalklimat genom att erbjuda möjligheter till lä, skugga från solen och klätterlek. Det är också enkelt att med hjälp av buskar skapa små krypin och kojor för barnen i deras skala. Buskar och träd kan formge gångar på platsen och spänning kan uppstå genom löv som prasslar eller att barn endast skymtar vad som finns runt hörnet. Vegetation har därmed en viktig roll i hur barnen kan vara med och formge både element och miljöer i sin omgivning.

Naturens naturliga terräng bör tas tillvara på i planeringen av en ny lekplats då den främjar lek och öppnar upp för många möjligheter. Ytor med varierande topografi, underlag och element som stockar, bergsknallar, stenar gör att lekar kan försiggå samtidigt och nära utan att störa varandra. Därav är ett ”naturligt” landskap att föredra, i jämförelse med en plan yta där ingen avskildhet erbjuds och en lek lätt kan dra till sig all uppmärksamhet. Genom varierad topografi tränar barnen även sin motorik och balans. Tillgång till naturliga material såsom rötter, hålor, murkna stockar bidrar till spänning i leken och triggar fantasin.

Fortsatt bidrar vegetation på lekplatser bidrar till att barnen utvecklar en förståelse för årstider och tidsbegrepp genom att buskar och träd skiftar färg eller tappar sina blad. Naturmiljöer där man kan hitta olika insekter och andra djur skapar även förutsättningar för utforskande lekar.

Barns lek begränsas

Barn utvecklas i miljöer som utmanar dem och som ger de möjlighet till att både skapa, forma och hitta sina egna platser. Naturen är oregelbunden och har en varierande struktur som tillåts förändras över tid vilket erbjuder barnen många möjligheter. Forskning visar idag att barns tillgång till sådana miljöer alltmer begränsas. En faktor är att vuxna är rädda för att vatten, växter, klätterträd och verktyg kan försätta barn i farliga situationer.

Dagens lekplatser har en tendens att vara alltför programmerade och statiska, i många fall bestående av en plan yta med utplacerade lekredskap. Ett begrepp inom forskningen som beskriver den negativa trenden är *KFC-playgrounds*. KFC står för *Kit, Fence och Carpet* vilket på svenska betyder redskap, staket och matta. Begreppet belyser det problematiska kring vårt tankesätt när det kommer till vad en lekplats kan vara. En lekplats består i många fall idag av utplacerade lekredskap och exempelvis sand som underlag, trots att man genom studier kunnat konstatera att barn väljer bort det förutsägbara och färdiga.

En alltför stram utformning av lekplatser kan leda till att barn som inte har tillgång till löst eller miljöer som tillåter förändring istället kan börja dra upp gummimattor eller liknande i brist på annat att göra. Fortsatt finns det exempel på studier som visar hur det var först när en mast till en båt eller ett staket hade lossnat på en lekplats som lekredskapen blev intressanta. Ett sådant exempel belyser vikten av att ge barn tillgång till löst material alternativt att utformningen av lekplatsens element är flexibla och tillåter barnen att påverka lekmiljön.

Naturen – en grönzon utan krav

Barn ägnar sig åt lek för att det är roligt och beskrivs som en lustfylld aktivitet med egenvärde. Forskning visar hur lekmiljöer med gröna omgivningar underlättar för barn studerat utifrån begreppet platsrelaterad lustfylld rörelse.

Platsrelaterad lustfylld rörelse handlar om barns förväntansfulla och nyfikna förhållningssätt till omgivningen som visar sig tydligt när de vistas i naturen.

Platsrelaterad lustfylld rörelse beskriver hur leken hämtar inspiration med den fysiska miljön som utgångspunkt och riktning. Ofta växlar intensiteten i leken vilket också visat sig tydligt i gröna utemiljöer där lugn lek snabbt kan omvandlas till snabba rörelser. Grön utemiljö där lek kan äga rum bidrar med ett flertal faktorer som höjer kvalitén på leken. Genom varierande naturmiljöer erbjuds rika lekupplevelser, vilket både inspirerar barn till upptäckter och väcker deras fantasi. Ett exempel på detta är att samtal och sång uppstår oftare vid gungor som är placerade intill trädgångar. Vidare underlättar det för enskilda barns aktivitet och deras möjlighet att få positiva upplevelser. Naturen kan beskrivas som en gråzon, eller grönzon, där barnen fritt kan röra sina kroppar och leka med olika saker. Det finns inga rätt och fel kring hur barnen kan leka med löst material i naturen, vilket underlättar det sociala samspelet och konkurrensen barnen emellan tonas oftast ned. Bland gröna miljöer lämnas leken mer öppen, exempelvis att lekens tema tillåts vara mer flexibelt och växla till något annat. Det är också en mer öppen fråga kring vilka som är med i leken och på så sätt skapas en mer flexibel lek där enskilda barn enkelt kan välja att ansluta sig eller dra sig ur. Det handlar också om att barn inte på samma sätt kan bestämma huruvida olika naturelement har en specifik funktion för att hävda en viss position eller styra leken, vilket är vanligare när lek kretsar kring lekredskap.

Vidlyftig lek

Ett begrepp som diskuteras inom forskning kring förskolors utemiljöer är vidlyftig lek. Begreppet vidlyftig lek beskrivs som ”lek med stort utrymme att förändra lekens struktur”. Forskning beskriver hur vidlyftig miljö stöttar barns konkreta görande och grejande, där infall och idéer får ta plats. Det uppstår på så sätt en dynamik mellan olika platser genom att komplexa leksammanhang skapas. Denna typ av lek där barnen utforskar och tillåts sväva ut har genom studier visats gynnas av rymliga och varierande utemiljöer med integrerad naturmark.

Naturens hälsofrämjande egenskaper

När leken får äga rum i gröna miljöer bidrar det till att skapa en flexibel och öppen struktur vilket underlättar barns förmåga att tillgodose sina egna behov samt självreglering. Det har också enligt forskning visat sig att gröna utemiljöer stimulerar samspel mellan barn i olika åldrar, olika kön och eventuella funktionsnedsättningar. Vidare är grönska bland lekmiljöer är bra för psykisk återhämtning, fysisk aktivitet samt höjer lekvärdet. Barn som har tillgång till stora gårdar med naturmark har genom studier visat att de leker mer variationsrikt, bygger upp en bättre koncentrationsförmåga och är friskare än barn som vistas i mindre varierande och artificiella utemiljöer. Naturen är innehållsrik och erbjuder variation, omväxling, formbarhet och överraskningar. Studier pekar på hur speciella naturelement förvandlas till dynamiska leksaker i barnens ögon. Forskning som gjorts över förskolebarns utemiljö visar även att barn rör sig ca 20 procent mer samtidigt som exponeringen för UV- strålning minskar med 40 procent på sådana ytor. Andra hälsofördelar bland barn som har tillgång till naturmiljöer är att de bygger upp en bättre impulskontroll och samarbetsförmåga.

Det diskuteras en del om naturlekplatser. Det finns ingen korrekt definition men kan beskrivas som en plats med element som natur och vegetation där redskapen inte har några uttalade syften. Många gånger är lekplatserna interaktiva på så sätt att barnen kan gräva, odla eller snickra. En studie som genomförts visar hur lek på olika typer av förskolegårdar artade sig på olika vis. Naturlika gårdar gjorde att barnen lekte lugnare och mer koncentrerade lekar varvat med spänning och rörelse jämfört med en gård som har en mer välordnad utemiljö. Naturen erbjuder mystik och magi vilket är något som borde implementeras i större utsträckning under planering av nya lekplatser och utrustning av befintliga. Det finns många olika typer av verktyg att applicera i planeringsprocessen för att analysera och utforma en hållbar lekmiljö. I slutändan är det viktigt att belysa vikten av att integrera grönska bland leklandskap med hänsyn till naturens många hälsofrämjande faktorer.

Källor:

Bodelius, S. Bucht, E. Kristensson, E. Nolin, C. Norén-Björn, E. (2016) *Plats för LEK – Svenska lekplatser förr och nu 2016*. Svensk byggtjänst: Stockholm.

Boverket. (2017) *Bostadsnära natur – inspiration & vägledning*. Första upplagan. Växjö: Davidsons Tryckeri AB.

Centrum för folkhälsa 2005, Scamper.

Heseltine, P & Holborn, J (1987) *Playgrounds*. Great Britain, Butler and Tanner Ltd, Frome, Somerset.

Edman, S. Grahn, P. Nelson, N. Schön, E. 2007, *Utomhuspedagogik som kunskapskälla*. Lund: Studentlitteratur AB.

Mårtensson, F (2004), *Landskapet i leken. En studie av utomhuslek på förskolegården*. SLU, Alnarp.

Mårtensson, F., & Kylin, M. (2005). *Många kojor och mycket spring: Att planera med barns perspektiv* Gröna fakta, 2005:3. Alnarp: Movium, SLU.

Moore, R.C., Goltsman, S.M. & Lacofano, D.S. (1992). *Play For All Guidelines Planning, Design and Management of Outdoor Play Settings for All Children*. 2. Ed. Berkeley: MIG Communications.

Jämställdhet och lek

För att uppnå jämställda lekplatser handlar det om att skapa multifunktionella, flexibla lekplatser med ett varierat innehåll. Barn vill leka på olika vis, en del barn trivs att vara i centrum medan andra vill ha möjligheten till att leka mer avskilt. Det är därför viktigt att lekplatsens utformning erbjuder olika rumsligheter som möter barns olika behov. Stereotypa normer av kvinnor och män i bild- och figurval bör undvikas och istället bör könsneutrala aktiviteter framhållas.

Forskning pekar på att lek i naturen skapar förutsättningar för en mer jämställd lek. Naturen i sig bjuder in till lekar med könsneutrala positioner där pojkar och flickor kan leka tillsammans utan att styras av könsmarkerade lekredskap. Naturmaterial är inte könsmarkerade utan tolkas av barnen genom att de tillsammans kommer överens om vad olika typer av material i naturen ska föreställa. Materialet är också lätt att omforma för att passa olika sorters lekar. Barnen använder och interagerar med naturen genom att de kryper under buskar, utforskar naturmaterial, hoppar över diken, klättrar i träd, balanserar och så vidare. Forskning pekar på att kön hos barnen inte spelar så stor roll när det kommer till vem som leker med vad och hur, utan fokus ligger istället på själva aktiviteten och samspelet mellan barnen och miljön. Att inkludera natur bland lekplatser är därmed en viktig faktor för att uppnå jämställdhet bland barns lek.

Källor:

Oppenheim, F. *Jämställd lek i utemiljöer*. Tidningen Utemiljö, 2015.

Änggård, E. (2009). *Lek i skogen mera jämställd?* Locus (2/09) Tidskrift för forskning om barn och ungdomar. Stockholms universitet.

Tillgängliga lekplatser

Lekplatser ska vara tillgängliga för alla oavsett vilken typ av funktionsnedsättning ett barn har. Det kan röra sig om barn med synskador, nedsatt förmåga att gå eller barn som är rullstolsburna. Oavsett funktionsnedsättning ska alla erbjudas möjligheten till att kunna använda och vistas på stadens offentliga lekplatser. Även vuxna med funktionsnedsättning ska kunna besöka lekplatser tillsammans med sina barn utan att känna sig alltför begränsade. Alla lekplatser bör utformas så att de är tillgänglighetsanpassade med minsta krav att en viss del av lekplatsen tillgängliggörs. Det är också viktigt att se till att lekplatserna överlag är socialt tillgängliga för barn med funktionsnedsättningar. På så sätt kan de vara en del av leken ur ett socialt perspektiv vilket skapar en känsla av gemenskap, även om den fysiska miljön inte alltid är tillgänglig.

Att inkludera ett jämlikhetsperspektiv i utformningen av lekplatser handlar om insikt och förståelse över vilka behov som bör tillgodoses samt mer konkret att addera olika typer av element på platsen. Barn med olika typer av funktionsnedsättning ska kunna använda och vistas på lekplatser precis som övriga barn och därför är god framkomlighet till lekredskap en viktig faktor. Att vuxna också ska kunna ta sig fram och erbjudas möjligheten att exempelvis gunga sitt barn är en viktig aspekt. Barn med nedsatt syn eller

svårigheter att gå behöver ledstänger som stöd och kontrastmarkering som kan användas som ledstråk.

Forskning inom området beskriver hur en funktionsnedsättning inte gör att man skiljer sig från andra i sina lekval, däremot har man andra förutsättningar när det kommer till förmågan att kunna använda lekutrustningen och att röra sig runtom på aktivitetsytorna. Lekmiljön bör upplevas kreativ, flexibel och estetisk. Miljön ska inte bara vara lekbar, utan även lekvärd. Lekutrustning kan exempelvis erbjuda olika svårighetsgrader vid användandet. Det är också viktigt att lekredskap vilka är anpassade för funktionsnedsatta inte separeras från den övriga utrustningen för att alla ska känna sig inkluderade. (Johansson 2009). En variation hos markmaterial bidrar till ökad orienterbarhet. Träd med lågt förgrenade eller hängande grenar kan adderas på lekplatsen med syfte att skapa en upplevelse för barn med funktionshinder, men även för övriga barn. Det är dock viktigt att lekplatsen fortfarande är tillgänglighetsanpassad i sin utformning för att inte utesluta barn med funktionsnedsättning. Vegetation är ett positivt inslag på lekplatser för barn med funktionsnedsättning på så sätt att det kan i jämförelse med lekredskap upplevas av alla. Det bidrar till sinnesupplevelser genom växters olika färg, textur och doft. Även ljud som uppstår genom prassel av bambu i vinden är ett värdefullt inslag.

Funktionsnedsättningar och behov

I Sverige har cirka 20 procent av befolkningen någon form av bestående funktionsnedsättning. Västra Götalandsregionen sammanfattar funktionsnedsättningarna till de fem huvudgrupperna: Svårt att höra, svårt att se, svårt att röra sig, svårt att tåla vissa ämnen och svårt att bearbeta, tolka eller förmedla information.

Svårt att höra

Hörselskadade barn har ofta problem med balansen och behöver träna och leka mycket för att utvecklas motoriskt. Lekplatsen bör därför ge möjlighet att klättra och balansera (Harvard, 2006).

Vissa ljud kan vara störande för dem som använder hörapparat, till exempel trafikbuller, många röster på en gång samt plötsliga och höga ljud. Växtlighet eller plank kan användas för att skärma av lekplatsens olika delar från varandra för att skapa lugnare ljudmiljöer och utesluta buller från näraliggande trafik. För att kunna läsa läppar och teckenspråk är en god belysning till hjälp.

Svårt att se

Synskadade barn behöver prova och öva många gånger, men när de väl har tränat brukar de behärska lekredskapen så bra att det är svårt att se att de har ett funktionshinder (Harvard, 2006). Både synskadade och personer som har svårt att tolka synintryck orienterar sig lättare i en miljö som innehåller kraftiga och klara färger (Schelin och Kopp, 2003).

En tydlig och rätvinklig struktur på platsen gör det lättare att förstå var man är och dit man ska. (Falk, Grönberg och Johansson, 2000). Skillnader i markmaterial kan användas som signaler på att något händer eller förändras i omgivningen. Att i leken stimulera flera sinnen till exempel ljud och känsel är väldigt bra för synskadade men gör samtidigt platsen mer intressant för alla.

Svårt att röra sig

Många har gångsvårigheter, till exempel nedsatt funktion i händer och armar eller balanssvårigheter. Olika sjukdomar, till exempel hjärt- och lungsjukdomar kan ge bristande ork, vilket också räknas som nedsatt rörelseförmåga (Månsson, 2002). Barn som sitter i rullstol och som exempelvis bara har rörlighet i armarna, behöver kroppsliga sensationer som att gunga, studsas, rutscha eller rulla. De behöver en miljö där de kan ta sig fram till lekredskap som erbjuder rörelse, och de behöver precis som alla barn en varierad miljö där alla sinnen stimuleras (Harvard, 2006). Gångvägar inom lekplatsen bör ha måttliga lutningar för att göra det lätt att ta sig fram, men det behövs samtidigt utmaningar som backar, trappor och nivåskillnader (Falk, Grönberg och Johansson, 2000).

Svårt att tåla vissa ämnen

För personer med allergier kan symptom yttra sig i form av kontaktallergier, snuva, eksem och astma. Att vistas i miljöer utan starka dofter underlättar för många. Växter som kan orsaka allergier, antingen genom växtsaft eller spridning av pollen, bör undvikas framförallt i skyddade rum eller vid entréer. Att tobaksrökning är förbjuden på lekplatsen är en självklarhet.

Svårt att bearbeta, tolka eller förmedla information

Här avses i huvudsak den grupp som ibland även kallas personer med kognitiva funktionshinder. Inom gruppen ryms personer med förvärvade hjärnskador och diagnoser som ADHD och utvecklingsstörning. Svårigheter kan variera mycket från barn till barn.

Barn med perceptionssvårigheter har ofta svårt att uppfatta och tolka situationer och välja vilka intryck som är värda att reagera på. För dem blir en situation med många intryck lätt kaotisk. Ett exempel är situationer med många människor. (Kadesjö 2007)

Det bör finnas en lugnare del på lekplatsen utan för mycket intryck. Lekplatsen bör delas upp i tydliga rum, gärna med instruktioner om lekplatsens form och innehåll. Barn med utvecklingsstörning leker ofta högre upp i åldern varför lekredskap bör vara stora nog för en vuxen kropp.

Andra funktionsnedsättningar och behov

Några andra diagnoser som vanligtvis nämns i funktionshindersammanhang, men inte direkt kan relateras till någon att de hittills uppräknade huvudområdena, är personer med mag- och tarmsjukdomar, till exempel inkontinens och stomiopererade. Dessa personer har bland annat behov av god tillgång till toaletter.

Källor:

Bodelius, S. Bucht, E. Kristensson, E. Nolin, C. Norén-Björn, E. (2016) *Plats för LEK – Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: Svensk byggtjänst.

Harvard, I. (2006). *Mer åt fler på lekplatsen Bra lekplats för barn med funktionshinder blir bättre lekplats för alla*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.

Säker och utmanande lek

Lekmiljöer ska erbjuda en utmanande och säker lek, en kombination som ibland kan vara komplicerad att uppnå. Vid utformning av lekplatser finns säkerhetskriterier som ska uppfyllas. Denna typ av reglering är nödvändig för att förebygga att inte allvarliga

olyckor sker. Under de senaste åren har fokus riktats mot internationella standarder och rekommendationer gällande säkerhet för lekredskap. Detta har delvis lett till torftiga lekmiljöer där säkerhetsaspekten många gånger tagit över. En del lekplatser uppfyller idag inte den roll som en stimulerande och utvecklande plats den har som syfte att vara, vilket kan tolkas som ett resultat av att det fokuserats för mycket på säkerheten.

En viktig utgångspunkt i planeringen av lekmiljöer är att förstå hur barn tänker. Barn tar inte medvetet risker men utsätter sig för risker i leken genom att de testar sina förmågor och utmanar sina färdigheter i mötet med den omgivande miljön. Det är viktigt att barnen känner att de kan förutse vad som kan ske och på så sätt göra kalkylerade riskbedömningar. För små barn är det viktigt att dolda risker som exempelvis pulkaåkning, svängande gungor och barn som kommer cyklande hanteras på rätt sätt. Forskare menar att en fortsatt utveckling av standarder är nödvändigt, likaså bättre utbildade besiktningsmän, bättre miljöer och mer kompetenta beställare av lekmiljöer.

Leklandskap

Säkerhetsstandarden utgår från prefabricerade lekredskap och deras placering samt fallunderlag istället för att utgå från barns lekmöjligheter i den byggda miljön. Detta är något problematiskt eftersom största fokus inte riktas mot att främja barnens lek, utan istället på lekredskapen. Det handlar inte om att frånga ett säkerhetsperspektiv på lekplatser eftersom det är något som är både viktigt och nödvändigt. Istället bör vi prata mer om leklandskap och lekmiljöer som är ”lekbara” för att uppnå en hållbar utveckling av lekplatser. Verksamma inom planeringen bör tänka utanför det klassiska lekplatskonceptet och prefabricerade lekredskap.

Forskning visar att det finns risk att barn tröttnar på lekredskap efter ett tag då de inte är utmanade nog. En studie visade att lekredskap som hinderbana, liten karusell, balansbommar, voltstång och så vidare var de som knappt användes. Dessa typer av lekredskap blir ”utlekta” efter första besöket och tappar nyhetsvärde bland barnen.

Fokus kan flyttas till att skapa ”lekfulla platser” där exempelvis det lokala bör nyttjas som en kvalitet i utformningen. Det krävs ett bredare tänk inom planeringen för att komma ifrån traditionella prefabricerade lekplatskoncept. Det är viktigt att lekvärden inte går förlorade i arbetet med att uppnå säkerhetsstandarder.

Forskning visar hur barn gärna utforskar höjder, vill uppleva hög fart och faror, tycker om att kämpa och lösa saker tillsammans med andra, testa verktyg och ibland få en stund för sig själva utan vuxnas sällskap. Lekredskap har ett begränsat lekvärde eftersom det oftast bara har en förutbestämd funktion. Lekredskap har givetvis ett gott värde och kan tillföra lekmöjligheter, men det är samtidigt viktigt att integrera naturen och befintliga kvaliteter på platsen. Lekmiljöer bör utöver fasta lekredskap även erbjuda ytor med vegetation och annat löst material som barnen kan använda i leken.

Samspel aktörer emellan

Säkerhetsaspekten har blivit en begränsande faktor som är negativ för barns utveckling då forskning visar att det är viktigt att barn utmanas. En lekmiljö utifrån ett barns perspektiv kan vara något helt annat än vad vuxna tänker att det är. I takt med att barns rörlighet begränsas i staden på grund av bland annat höga exploateringsstal och förtätning på bekostnad av friytor, måste gröna ytor som småparker, ödetomter, vatten och trädgångar tas i anspråk då detta är miljöer som är viktiga och välanvända av barn.

Föräldrars roll är också viktigt att inkludera, då många idag oroar sig vilket kan leda till begränsningar och negativ påverkan av barns utomhuslek. Genom att skola och förvaltare kan verka för att ge ökad förståelse i samspel med föräldrarna kan det istället bidra till en positiv utveckling. I slutändan handlar det om att reflektera över i vilken utsträckning vuxna väljer att utforma lekmiljöer utifrån säkerhetsstandarder, eller om barns eget platsbildande, där vuxnas preferenser och krav på säkerhet kanske inte gäller alls, ska få ta plats och värderas i planeringen.

Källor:

Örebro kommun (2017). *Riktlinjer för Örebro kommuns lekplatser*. Örebro: Örebro kommun. Sam 343/2014

Bodelius, S. Bucht, E. Kristensson, E. Nolin, C. Norén-Björn, E. (2016) *Plats för LEK – Svenska lekplatser förr och nu 2016*. Svensk byggtjänst: Stockholm.

Dialog

FN:s inrättande av Barnkonventionen sätter barns rättigheter främst och beskriver vikten av att de tillåts uttrycka egna åsikter. Genom Barnkonventionen ska barnens roll i staden stärkas och deras rätt till lek värnas. I planprocessen finns ett reglerat samrådsförfarande där en dialog förslagsvis kan föras med barn. Olika metoder har under längre tid prövats och idag används bland annat gåturer med intervju och barnkartor i GIS för att samla in och ta vara på deras åsikter. Barns rätt till lek finns även uttryckt i Plan- och bygglagen. I beskrivningen lyfts platser för lek, motion och annan utevistelse fram, däremot finns inga restriktioner gällande storlek eller avståndet till sådana platser.

Barn gör inte som oss vuxna, istället transformerar de tingen omkring sig och väljer bort det färdiga och förutsägbara. Det är därför till stor vikt att låta barn vara med och påverka planeringen av lekplatser, deras perspektiv behövs inkluderas och prioriteras i planeringen för att vi ska kunna utforma miljöer ämnade till barn. Deras röster kan vägleda arbetet med lekplatser lokalt, men också bidra till en mer generell förståelse för hur barn använder lekplatser och vilken typ av utformning de efterfrågar. Genom barnintervjuer, i form av barnledda promenadintervjuer, kan vi försöka sätta oss in i att förstå barns perspektiv. Detta kan vara en metod att använda för att se det utifrån barnens egna perspektiv. Tidigare genomförda promenadintervjuer med barn i samband med forskningsstudier har visat att barn exempelvis efterfrågar att fysiskt kunna påverka lekmiljön.

Det finns brister i vuxnas arbete med lekplatser då de inte alltid har de egenskaper som krävs för att det ska kunna bli barns egen plats. Resultatet blir i många fall en lekplats för barn ordnat utifrån vuxnas perspektiv. Att föra en direkt dialog med barn är ett tillvägagångssätt för att fånga vad det är barn faktiskt efterfrågar. Samtidigt är det problematiskt eftersom det kräver både resurser och tid under planering, utformning och förvaltning av lekplatser vilket inte alltid finns eller ges rum för. De många andra kraven som ställs på lekplatser kring lekredskap, säkerhet, utformning, ekonomi, skötsel, materialval och tillgänglighet kan också göra att barns egna perspektiv lätt faller bort.

Genom att inkludera barn i planeringen och låta de förmedla deras egna perspektiv skapas mer hållbara lekplatser. Kommunikationen mellan vuxna och barn är en viktig byggsten i arbetet mot en hållbar utveckling av staden. När det kommer till planering av lekmiljöer

lyfts svårigheter fram med att överföra barns perspektiv till planer. Barn och deras perspektiv på utemiljön handlar om kroppsliga och sinnliga upplevelser kring hur de uppfattar den fysiska miljön. Det kan beskrivas som ”kroppens uppfattning av platser”. Barn har ett okomplicerat förhållningssätt till världen vilket kan vara svårt att fånga och få med i planeringen. En metod att applicera i ett tidigt skede i planprocessen är rundturer med barn där man kan samtala och föra en dialog för att inkludera barnperspektivet i den fysiska planeringen. Den avgörande faktorn är att detta sker i ett tidigt skede i planprocessen.

Källor:

Bodelius, S. Bucht, E. Kristensson, E. Nolin, C. Norén-Björn, E. (2016) *Plats för LEK – Svenska lekplatser förr och nu 2016*. Svensk byggtjänst: Stockholm.

Boverket. (2015) *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*.

Harvard, I. (2006). *Mer åt fler på lekplatsen Bra lekplats för barn med funktionshinder blir bättre lekplats för alla*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.

Kylin, M. (2004). *Från koja till plan - om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang*. Sveriges Lantbruksuniversitet: Alnarp.

Mårtensson, F. (2013a). *Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek*. Socialmedicinsk tidskrift, 90(4), ss. 502-509.

Mårtensson, F (2004), *Landskapet i leken. En studie av utomhuslek på förskolegården*. Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp.

Olika inkluderande metoder

Barns delaktighet och inflytande i planeringen kan beskrivas genom olika grader av delaktighet. Fem olika grader av delaktighet beskrivs som barn som blir lyssnade på, barn som ges stöd i att uttrycka sina åsikter, barns åsikter som tas under övervägande, barn som är delaktiga i beslutsprocessen och barn som delar makt och beslutande med vuxna.

Forskare vid Sveriges Lantbruksuniversitet har utvecklat ett verktyg som kan ses som en metod där barnens kunskap om dess omgivande miljö tas tillvara på. Detta med hjälp av en GIS-applikation där barnen får svara på frågor som sedan direkt registreras i kartor. Det kan exempelvis röra sig om vilka vägar de använder till och från skolan, vilka platser de brukar vistas på när de är utomhus, platser de upplever som otrygga eller farliga eller deras favoritplatser. Även vilka förbättringar de själva föreslår kring deras utemiljöer kan registreras. Barnen får under tiden stöd av en handledare som i grunden kan vara en trafikplanerare, lärare, fritidspedagog, stadsplanerare eller liknande. Genom denna metod registreras och legitimeras barnens åsikter i ett stadsplaneringsprojekt.

Källa:

Boverket. (2015) *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*.

Arkitekturpedagogik

Under de senaste åren har arkitekturpedagogik blivit alltmer uppmärksammat. I Sverige finns det tre personer som arbetar som arkitekturkonsultenter med uppdrag att skapa demokratiska processer inom planeringen. Genom Arkitekturpedagogik får barnen själva vara med och påverka en miljö med syfte att stärka deras självkänsla och ansvarskänsla. Detta kan vara ett sätt att utveckla lekplatser i samråd med barnen utifrån deras perspektiv.

Arkitekturpedagog kan användas i dialog med barn kring hur de vill att staden ska utvecklas. Detta tillvägagångssätt hjälper barn och unga att tolka erfarenheter och intryck de får under deras tid de vistas i staden, även det de vill förändra och saker de valt att iaktta. Det är viktigt att barn förstår varför det är viktigt att de själva är med och bidrar i en process och hur deras bidrag kan användas. Som planerare och arkitekt är det viktigt att tillfråga sig själv när i processen barnperspektivet tillåts ta plats och vilka konsekvenser det ger.

Det finns ett flertal aspekter som de som arbetar med planering av barns utemiljöer kan reflektera över i samband med att barn involveras. Första aspekten handlar om varför barnen involveras. Att formulera ett utförligt syfte innan steget tas för att involvera deltagarna skapar bra förutsättningar för det fortsatta arbetet. Vidare är det viktigt att tänka på att barn inte kan ses som en homogen grupp. Barn har olika kön, åldrar, funktionsförmågor, kulturell identitet och olika intressen. Detta påverkar resultatet och därför bör man som verksam inom planering av den byggda miljön reflektera över vilka barn det är som deltar och konsekvenserna av detta.

Att berätta för barn varför de deltar är också viktigt, samt vad som förväntas av dem och vad deras medverkan bidrar till. Fortsatt bör frågeställningarna som diskuteras vara relevanta för barnen och beröra deras vardagliga liv. I slutet på processen är det bra att ha en återkopplande diskussion med deltagarna där man går igenom vad som kommit fram och stämmer av så att man är på rätt spår.

Genom att synliggöra och lyfta fram mottagarens arbete, alltså barnen, kan de få känna sig stolta och sedda. Detta kan exempelvis göras genom en utställning eller liknande. En viss försiktighet bör också inkluderas när det kommer till att nyttja materialitet efter många års mellanrum eftersom mycket förändras inom planeringssektion och barn är ombytliga i sina tankar.

Källa:

Arkitekten. Klingberg, E. (2016) *Samtal om arkitektur ger barn möjlighet att påverka vad som byggs*. 5 april. URL: <https://arkitekten.se/nyheter/samtal-om-arkitektur-ger-barn-mojlighet-att-paverka-vad-som-byggs/> [2018-10-29]

Att utveckla hållbara lekplatser

Det finns många olika sätt att se på lekmiljöer och hur dessa kan skapas och utvecklas. Först och främst är det viktigt att betona att lekplatser bör ses som platser värdefulla för det sociala i staden där barn kan mötas och leka tillsammans, känna delaktighet och utvecklas. Lekplatser är också platser med kvaliteter sett utifrån ekonomiska och ekologiska perspektiv. Inom forskningen har man bland annat undersökt vilken roll lekplatser kan spela för att uppnå en hållbar utveckling.

Det är viktigt att inkludera ett hållbarhetsperspektiv vid planering och gestaltning av lekplatser för att skapa långsiktigt hållbara lekplatser. Nio delvis överlappande utgångspunkter har tagits fram inom forskningsområdet kring rekommendationer för lekmiljöer vilka är: övergripande utformning och karaktär (tillräcklig yta, komplexitet, indelning i zoner), innehåll (lekredskap, olika material, natur, bygglek), tid och förändring (årstid, väder, utveckling, påverkbart, slitstarkt), sociala dimensioner (plats för möten, inkluderande utformning), barns perspektiv och möjligheter (egna önskemål, delaktighet, barns kontroll och påverkan, roligt, sinnligt), barns utveckling och färdighetsträning (träning, pedagogik, hälsa), förutsättningar för specifika lekaktiviteter (fantasi, socialt, fysiska lekar, kojbyggen), geografisk kontext (placering, närhet, tillgång, centralt) samt metodperspektiv (lokala behov, användares delaktighet, val bland andra perspektiv). De nio utgångspunkterna kan ses som ett hjälpmedel inför planering och utformning av nya lekplatser i staden.

Som tidigare nämnt kan man titta på olika perspektiv utifrån en lekplats. Ett perspektiv är ekologiska lekplatser, vilket exempelvis kan innebära att en lekplats har en ekologisk profil. I Sverige har det under 2000-talet funnits lekplatser som benämnts som ekologiska baserat på att lekplatsen bestod av återvunnet material som vid en framtida rivning skulle kunna återvinnas samt val av växter som främjar den biologiska mångfalden på platsen. Idag råder en viss osäkerhet kring vad en ekologisk lekplats faktiskt är. Något som blir alltmer populärt inom planeringen är naturlekplatser. Definitionen av vad en naturlekplats innebär är inte helt självklar men beskrivs bland annat som en plats med naturelement och vegetation där redskapen inte har några uttalade syften. Många gånger är lekplatserna interaktiva på så sätt att barnen kan gräva, odla eller snickra.

Källor:

Arkitekten. Klingberg, E. (2016) *Samtal om arkitektur ger barn möjlighet att påverka vad som byggs*. 5 april. URL: <https://arkitekten.se/nyheter/samtal-om-arkitektur-ger-barn-mojlighet-att-paverka-vad-som-byggs/> [2018-10-29]

Bodelius, S. Bucht, E. Kristensson, E. Nolin, C. Norén-Björn, E. (2016) *Plats för LEK – Svenska lekplatser förr och nu 2016*. Svensk byggtjänst: Stockholm.

Boverket. (2015) *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*.

Harvard, I. (2006). *Mer åt fler på lekplatsen Bra lekplats för barn med funktionshinder blir bättre lekplats för alla*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.

Kylin, M. (2004). *Från koja till plan - om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang*. Sveriges Lantbruksuniversitet: Alnarp.

Mårtensson, F. (2013a). *Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek*. Socialmedicinsk tidskrift, 90(4), ss. 502-509.

Mårtensson, F (2004), *Landskapet i leken. En studie av utomhuslek på förskolegården*. Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp.

Gestaltungsråd

Vid planering av en ny lekplats eller upprustning av en befintlig finns ett flertal gestaltungsråd som kan appliceras i planeringsprocessen för att uppnå en högkvalitativ lekmiljö. Lekplatsens platsspecifika egenskaper sett ur en geografisk kontext är en viktig aspekt. Att det är både nära och finns tillgång till lekmiljöer i vardagen är betydelsefullt för barn. Ett riktmärke att följa är att det ska vara 300 meter till närmaste lekplats, lekstråk eller grönområde. Det är också viktigt att det finns ett välutvecklat nät av gång- och cykelvägar som ger barn möjlighet att säkert kunna röra sig.

När det kommer till placering av lekplatser bör man utgå ifrån flera lokaliseringsprinciper. Lekplatsen bör ligga i nära anslutning till ett grönområde, närhet till bostäder, service, kultur. Den bör inte ha någon förbipasserade genomfartstrafik. Att barn ges möjlighet till att påverka lekplatsen genom lekbar vegetation, möjlighet till kojbygge och så vidare är positivt.

För att skapa en attraktiv lekplats är det viktigt att olika målgruppers önskemål och behov tillgodoses. Lekmiljöerna bör utformas så att de tar hänsyn till att olika lekar och aktiviteter är olika viktiga för barn och ungdomar med varierande ålder. En lekplats bör vara inbjudande och välkomna besökare. Exempelvis kan välkomstskyltar vid större lekplatser ge ett välkomnande intryck.

Även utformning av entréer är en aspekt att tänka på vid utformningen eftersom personer med nedsatt orienteringsförmåga på så sätt kan skapa en grund till en mental karta. Vidare är det positivt om utformningen bidrar till att lekplatsen får en egen karaktär. Att barn själva ger lekplatsen ett eget namn är ett gott tecken på att lekplatsen skapats sig en egen identitet. Om möjligt kan lekplatsens gestaltning hämta inspiration från stadsdelens identitet. Ett annat sätt att tillföra speciella lekkvaliteter är att låta lekskulpturer eller andra konstnärliga inslag ta plats.

Varierad topografi och lekbar vegetation

När en lekplats ska gestaltas eller står inför upprustning finns det ett flertal faktorer som kan analyseras och eftersträvas för att uppnå en lekmiljö av hög kvalitet. Platsens kvaliteter och påverkbarhet är viktigt. Att lekplatsen erbjuder en varierad topografi med backar, bergsknallar, kullar eller andra höjdskillnader. Träd, buskar, lekbuskage, klätterträd och gångar klippta i högt gräs är exempel på lekbar vegetation vilket höjer kvalitén på lekplatsen.

Det är viktigt att vegetationen är slittålig för att klara av barnens lek. För att minska risken att vegetation som träd och buskar förstörs redan vid etableringsfasen är det fördelaktigt om de är relativt stora redan vid planteringstillfället. Buskar och träd med ätbara frukter är ett populärt inslag på lekplatser. Det som bör undvikas är taggiga, giftiga och allergiframkallande vegetation. Vidare är tillgång på löst material viktigt för barnens lek.

Det är viktigt att det finns en tanke kring hur lekredskap placeras och integreras i landskapet. Genom att exempelvis nyttja lekplatsens höjdskillnad kan en rutschkana placeras i en slänt. När det kommer till proportioner av lekplatsens olika ytor och fördelningen däremellan bör gungor, klättring, sand-och vattenlek, cykling och så vidare ta lika stor plats i anspråk som eventuella bollplaner. Lekmiljön ska erbjuda olika platser för avkoppling, möte och lek.

Lekplatsen bör även i sin utformning vara anpassad för olika individer och funktionsvariationer där visuella kontraster, rullstolsanpassning och kompisgunga är några exempel. Det är viktigt att komma ihåg att en lekplats är mer än bara en plats för lek, det är en mötesplats där barn och föräldrar ska trivas. Både sittplatser och bord på bör finnas på lekplatsen, även grillplats är ett trevligt inslag som skapar sociala möten. För att uppnå en inkluderande utformning enligt forskning så är tillgång på vegetation och redskap utan tydligt programmerade funktioner att föredra.

Lekmiljöer ger barn möjlighet att utveckla sin omvärldsförståelse genom att de olika årstiderna förändrar platsen. På vintern kan barnen åka pulka, leka med höstlöv, hoppa i vattenpölar eller äta bär. En riktlinje att följa är att ju fler av de fyra elementen jord, eld, luft och vatten som lekplatsen erbjuder desto mer förståelse kan de bilda. Exempel på detta i form av element på lekplatsen kan vara vindskydd, vattenlek, odling, eldplats eller vindflöjel.

För att barn ska få en förståelse för djur- och växtliv kan lekplatsen innehålla ett flertal ekosystemtjänster. Några exempel på detta är fjärilsrabatt, stekelhotell, äng, död ved, fågelholkar, odling, öppen dagvattenhantering och så vidare. I gestaltningen bör man också eftersträva att lekplatsens material är naturliga och giftfria. Att återvinna material om möjligt är positivt sett ut ett hållbarhetsperspektiv. Variation bland markmaterial är att föredra. Stora hårdgjorda ytor av exempelvis gummiasfalt och konstgräs bör inte vara alltför utbredd, men samtidigt är det ur ett tillgänglighetsperspektiv inte att föredra att helt ta bort det. En kombination är därmed det bästa att sträva efter, exempelvis kan man som minsta krav låta en viss del av lekplatsens yta tillgängliggöras genom hårdgjort underlag.

Fokus på aktivitet

För att barn ska kunna röra sig fritt i leken bör lekplatsen ha en rymlig karaktär som ger utrymme för rörelse i många olika riktningar. Önskvärt är att barn ska kunna gunga, klättra, springa, åka rutschkana, tumla runt, gå balansgång eller rulla nerför en kulle utan att känna sig begränsade i sin rörelse. Lekplatsen ska erbjuda olika rumsligheter för barnen att leka bland. Med hjälp av naturliga material kan detta uppnås genom att stenar, träd, buskar, stockar, bergsknalle delar in. Ett bra mått under gestaltungsprocessen är att tänka lekplatsen indelad i de olika zonerna social – rymlig – vild zon. Platsbyggda och unika lekredskap förhöjer kvalitén på lekplatsen. Även lekstråk, platser där unika plastkvaliteter tagits tillvara på, digitalisering och bygglekplatser ger ett högre lekvärde.

I rollen som gestaltare av en lekmiljö är det också bra att försöka tänka aktiviteter och aktivitetsförutsättningar istället för lekredskap när det kommer till utformningen. Exempel på aktiviteter kan vara rutscha, gunga, sandlek, balansera, vattenlek, bollek, ta sig fram, cykla, gräva, bygga, skapa, odla, mötas, elda, grilla, äta, spela, känna, titta och så vidare. Genom detta tankesätt flyttas fokus från lekredskap och deras funktion istället till barnens lek och vad de faktiskt efterfrågar i deras lekmiljöer i staden. Riktlinjerna beskrivet ovan gällande lekplatsvärdering kan ses som råd kring vilken riktning

utvecklingen bör tas för att uppnå kvalitativa miljöer som främjar barns lek. Ett sådant arbete berör flera olika yrkesgrupper som tillsammans bör involveras i frågor kring utemiljöer för barn. Detta för att frågorna ska implementeras och förankras inom förvaltning, användare samt övriga berörda aktörer.

Källor:

Andersson, C. Jansson, M. (2018) *Lekplatsers kvalitet – verktyg för värdering och utveckling*.

Movium Fakta nr 3. 28 juni 2018.

Bodelius, S. Bucht, E. Kristensson, E. Nolin, C. Norén-Björn, E. (2016) *Plats för LEK – Svenska lekplatser förr och nu 2016*. Svensk byggtjänst: Stockholm.

Harvard, I. (2006). *Mer åt fler på lekplatsen - Bra lekplats för barn med funktionshinder blir bättre lekplats för alla*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.

Örebro kommun (2017). *Riktlinjer för Örebro kommuns lekplatser*. Örebro: Örebro kommun. Sam 343/2014

OPEC – utvärderingsverktyg av lekmiljöer

Att lägga stora summor pengar på lekutrustning är inte lika med hög kvalitet på lekmiljön. Exempelvis när det kommer till lekmiljöer där lekredskap är tätt placerade har det visat sig att leken blir mer låst, mindre fysiskt rörlig samt mindre äventyrlig.

Inventeringsverktyget OPEC (Outdoor Play Environment Categories), framtaget främst vid utformning av nya förskolegårdar, är ett verktyg med syfte att lyfta fram vilken typ av mark som anses vara bäst lämpad för utomhuslek. Utemiljöns lekpotential mäts utifrån tre olika miljödimensioner - Utomhusarenan (A) samt andelen yta med buskar, träd och kuperad terräng (B) och till sist integrationen mellan vegetation, öppna ytor och lekytor (C). Resultat av inventeringar visade att den optimala lekmiljön är en plats med stora öppna ytor, där det finns en småbruten struktur som erbjuder mindre ytor för lek, exempelvis med buskage, stenar och kojor som är utspridda över platsen. Det är också positivt om landskapet är kuperat. I studier kring detta verktyg lyfts lekens vidlyftiga betydelse för barns psykiska och fysiska hälsa fram.

Källa:

Mårtensson, F. (2013a). *Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek*. Socialmedicinsk tidskrift, 90(4), ss. 502-509.

Mårtensson, F (2004), *Landskapet i leken. En studie av utomhuslek på förskolegården*. Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp.

Offentliga lekplatser – trender som påverkar

Genom förtätning krymper platser där barn kan leka, vistas och mötas. Exempel på den typen av platser kan vara ödetomter, mindre ytor med naturmark eller andra typer av platser utan tydlig funktion som kan beskrivas som ”mellanrum”.

Biltrafiken har en stor påverkan när det kommer till barns minskade rörelsefrihet. Det är också tydligt att barns fysiska och psykiska ohälsa har ökat i samband med att stillasittande aktiviteter har ökat, något som kan leda till en ökning av kroniska

sjukdomar. I Sverige finns idag ca 20 % barn som är överviktiga och en tydlig trend är ökning av stressrelaterade besvär bland de yngre barnen.

En tydlig förändring är också minskad tillgång till bra utemiljöer i skola och förskola. Detta beror på att fler nya förskolor och skolor byggs i tätbebyggda områden vilket leder till gårdar med mindre ytor.

Genom att skol- och förskolegårdar krymper har det lett till att parker och offentliga lekplatser förväntas hållas hög kvalitet. Detta för att de ska uppfylla de pedagogiska verksamheternas behov av bra utemiljöer. En tydlig trend bland kommuner i Sverige är också att man väljer att satsa på ett flertal större men färre lekplatser. Många av de större lekplatserna är också temalekplatser. Vidare har tillgänglighetsaspekten lyfts fram som en viktig faktor att tillgodose.

Källa:

Örebro kommun (2017). *Riktlinjer för Örebro kommuns lekplatser*. Örebro: Örebro kommun. Sam 343/2014

Så utvecklas barn av att leka

Med hjälp av lek utvecklar barn sin fantasi och förmåga att samspela med andra. Leken är också ett sätt att bearbeta händelser och gör att barn förstår verkligheten.

Barn upp till ett år – upptäcker världen

Den första leken uppstår i samspelet mellan det lilla barnet, vårdnadshavarna och andra i barnets närhet. I början handlar leken om att titta, lyssna, smaka, känna och att samspela. Tittut är ofta en av de första lekarna. Någon gömmer sig under några sekunder bakom till exempel en kudde, men kommer alltid tillbaka. Barnet lär sig att lita på andra och att turas om. Leken övar också barnet att känna sig trygg.

Ett till tre år – erövrar världen

Barn mellan ett och tre år tycker ofta om att vara tillsammans med andra barn i sin egen ålder och storlek. De härmar gärna varandra och leker samma lekar. Barnen leker oftast inte med varandra, utan bredvid varandra.

Barn runt ett till ett och ett halvt år vill gärna göra som de vuxna gör. De hjälper gärna till och hämtar saker, hjälper till att duka, går omkring och pratar i låtsasmobil och så vidare.

Tre till fem år – fantasilekar

Barn mellan tre och fem år leker ofta i mindre grupper eller två och två. De leker både med och bredvid varandra. Många tycker om att se på när större barn leker. Ofta är det roligt att klä ut sig och låtsas vara någon annan. Barn i den här åldern behöver plats för lekar där de kan röra sig ordentligt, till exempel springa, hoppa, klättra och dansa.

I leken kan barnen träna sig på att själva lösa konflikter. Från ungefär fyra år kan barn ofta klara av att turas om.

Fem till sju år – rollekar

Många barn mellan fem och sju år leker gärna i grupp, men de har fortfarande behov av att också leka ensamma. Ibland leker de bredvid varandra. Barn kan nu skilja på fantasi och verklighet. Därför kan de leka låtsaslekar. Många barn i den här åldern tycker att det

är roligt att låtsas vara någon annan och leker gärna rollekar tillsammans. Det kan vara lekar om familj, husdjur, filmer eller sådant som barnen har sett på tv.

Sju till tio år – regellekar

Barn mellan sju och tio år leker ofta i större grupper. Leken har nu mer tydliga regler. I den här åldern kan barn också utveckla egna lekar med regler som de kommer överens om. En del lekar har de lärt sig av vuxna eller äldre barn, till exempel tjuv och polis och kurragömma. Vanliga regellekar är bollspel, som fotboll och brännboll. Många barn tycker om att hjälpa föräldrarna eller andra vuxna med praktiska saker som att tvätta bilen eller laga mat.

Källa:

<https://www.1177.se/Vastra-Gotaland/Tema/Barn-och-foraldrar/Vaxa-och-utvecklas/Lek/Leken-som-lar/>